

JÁSZKUNSAÉG

AZ MTA JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK MEGYEI TUDOMÁNYOS TESTÜLETE FOLYÓIRATA

+ Ht.

XLVIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

2002. január-április

A hőskor hőse

Kezdetben volt ... a Dankó Imre. Nem létezett még múzeum, nem volt még gyűjtemény, csak sötétség és szomorúság lebegett a vizek felett. Dacára annak, hogy a Túrkevéhez tartozó Ecseg pusztáról a millenniumi néprajzi faluba Hermann Ottó vitte be a pásztorépítményeket, s olyan kutatók írtak alapvető tanulmányt, mint Györffy István, Györffy Lajos vagy helybéli, különös elveket valló Vadász Pál. Dankó Imre odakerülésekor már másfél évtizede folyt a Finta testvérek hagyatékának hazaszállítása. A csírák tehát a földben voltak, a néprajzi, történeti, természetrajzi, régészeti értékek körülöttünk heverték, de múzeummá csak ott álltak össze, ahová megérkezett a DANKÓ, így, végig nagy betűvel.

Márpedig szerencsénkre sorsa 1950. augusztus 1-től Túrkevére vetette. A fiatal pedagógus, korábban kezdő kutatóként már besegített a hajdúnánási múzeum munkájába, így az akkori karcagi múzeumigazgató biztatására félév múlva örömmel és lelkesedéssel kezdett neki a túrkevei múzeum alapításának. 1951. augusztus 20-án nyílt meg az első „kevi” múzeumi kiállítás. 1954-ben — távozásakor — már létezett az igen értékes helytörténeti és néprajzi gyűjtemény, létrehozta a múzeumkönyvtárat, adattárat, fotótárat. Ő gyűjtötte föl a Kántor-Szabó fazekasműhelyt is; megkezdte a túri kerámia gyűjtését, de múzeumalapítói, szervezői munkája mellett is jelentős tudományos kutatásokat végzett. Túrkeve bibliográfiáját állította össze, megírta a település történetét, feldolgozta a helyi ragadványneveket és publikálta a túrkevei lakóház fejlődését.

A túrkevei Finta Múzeum már elmúlt ötvenéves, Dankó Imre pedig még csak nyolcvanéves. Én, gyakorló múzeológus, nem láthatom át az emberi klónozás etikai, orvosi, szakmai problémáját, de javaslatom azért tudnék élni a saját szakterületemről, hogy kiből kellene több példány a magyar múzeumügy fellendítése érdekében.

Isten éltesse Dankó Imrét abból az alkalomból, hogy megkezdte a második nyolcvan évét is a kultúrtörténetünk felvirágoztatása érdekében!

Horváth László

SZABÓ LÁSZLÓ

Mindenből a jót választotta – Dankó Imre nyolcvanéves

Debrecennek van egy szakrális központja, amelyet a többalakos, most megújított Kosuth-szobor, a Református Kollégium épülete, Csokonai szobra és a Déri Múzeum határol. Az emlékkertben a Szt. András templom hiteles ásatásokkal feltárt alapfalai, a Líceumfa, a

Dankó Imre otthonában

Gályarabok emlékműve, Bocskai fejedelem szobra, a kollégium falán Kálvin és Zwingli, Kölcsey, Arany János, Móricz Zsigmond bronzportréi, a Kollégium árkádsora alatt a kiemelkedő professzorok, a gyámkodó erdélyi fejedelmek, a városért sokat tett polgárokat megőrkítő domborművek, az oratórium — ahol az 1849-es trónfosztást kimondó országgyűlés réztáblákkal megjelölt ülőhelyei találhatóak —, s a Kollégium múzeuma, volt diákok adományozta tárgyak, az önálló, Nemzeti Könyvtárrá lett hatalmas könyvtár és a levéltár látható, látogatható. A gazdag tartalmú Déri Múzeumot, melynek anyagát tanulmányozva a Kollégium gyűjteményeivel együtt tudós művek keletkeztek; kiállításain diákok ezrei gyarapodhattak, most nem említjük. Pedig kellene, hiszen ünnepeztünk e múzeum igazgatójaként ment nyugdíjba. A Déri teret a volt Nemzeti Bank épülete zárja le. S e házban él a most nyolcvanéves Dankó Imre, aki e szakrális teret a Bethlen utca felé

megtoldja, bővíti, s aki létével is összeköti a fő szakrális teret azzal az egyetemmel, ahol még ilyen idős korában is tanít, s amely a kollégiumból nőtt ki. Tanú erre a ma könyvtárként használt Egyetemi templom, az egyetem előtti parkban a reformátorok szobra, a díszudvaron kiírt professzorok galériája. Büszkén vállalt örökség ez.

Dankó Imre professzor úr lakása barátok, tanítványok gyülekező helye, elérhetetlen könyveket lehet tőle másolásra kérni, s főként tanácsokat szakmai, s más egyéb ügyekben is hasznos tanácsokat, szak- és szemináriumi dolgozathoz segítséget.

Most, hogy készültem egy rövid beszélgetésre, igen nagy anyagot kellett áttekintennem, mert életművének bibliográfiája a kétezer tételt jócskán meghaladja, tematikájában pedig felöleli az egész néprajzot, történelmet, pedagógiát, muzeológiát, közművelődést, s sorolhatnók. Szépen rendezett könyvtára a tízezer kötetet is eléri, amelynek értékét növeli a nagyszámú dedikált példány és a széles látókör szerinti válogatás, s ugyanígy rendben állnak fotói, rajzok és a dokumentumok sokasága. S tudjuk, hogy e munkássághoz múzeumi gyűjtések, múzeumalapítások, kiadványok munkatársi gárdájának megszervezése, könyvsorozatok elindítása is hozzátartozik, csakúgy mint közéleti tevékenysége a népi kollégiumok alapításától az egyházi kapcsolatokig, a közművelődéstől a pedagógiáig, az aktív középiskolai tanárságtól az egyetemi oktatásig, s még sok minden, felsorolni sem lehet.

Nem életrajzot kívánunk adni, hanem munkássága részbeni ismeretében, s személyes beszélgetéssel, a régi atyai barátság révén megismert életút egy részével is szembesítve annak a titkát keresem, hogyan, illetve milyen pilléreken nyugszik munkássága, honnan ez a széles körű érdeklődés, állandó tenniakarás, az életben való benneélés. Természetesen életrajzi adatok, — ha vázlatosan is — szükségesek, de ne életutat keressenek e kis írásban, hanem Dankó Imre, a népszerű, társasági ember, tudós, tevékeny közéleti ember erőforrásainak keresését. Legutóbbi beszélgetésünkéből indulok ki, mely lakásán zajlott.

Felesége vezet be a könyvekkel, művész barátok ajándékozta képzőművészeti alkotásokkal ékes szentélybe, ahol az ünnepelt hatalmas karosszékben vidáman fogad, s rövid üdvözlés után büszkén mutatja új könyvszerzeményeit.

Pedig küzdelmes út vezetett e nyugalomig. Édesapja, Dankó László, a Gömör megyei Hanváról származott Budapestre, édesanyja, Fehér Zsófia pedig Hajdúböszörmény szülötte. Mindketten munkások Budapesten, ahol Dankó Imre 1922. január 22-én született. Születése után Kunszentmiklóásra költöztek, ahol olcsóbb volt a megélhetés. Itt végezte iskoláit, s itt is érettségizett. Olyan tanárokat mondhatott magáénak, mint Kövendi Dénes, Illyés Bálint, Gaudi Árpád, Szepesi Pál, atyai barátjának mondhatja Tálasi Istvánt, a Vargha családot, az író és irodalomtörténész Vargha Balázst és Vargha Domokost, a matematikus Vargha Tamást. Igazi szellemi környezetben nőhetett fel e kiskun városban, amely a debreceni Kollégium partikulája volt. Kunszentmiklóson csak keveset gyűjtöttem a hatvanas években, de a közeli Szabadszálláson három nyáron át gyűjtöttünk a kecskeméti Katona József Múzeum munkatársaival. Itt a református egyház jegyzőkönyveit és történetét tanulmányozva láthattam a közvetlen debreceni hatást: a XIX. század első harmadában egyik református lelkész a szószékről szinte természettudományi előadásokat tartott híveinek Hatvani István módjára, olyan témákról, hogy mi a villám, hogyan keletkezik, mi az elektromosság? Valószínűleg így lehetett ez Kunszentmiklóson is, Fülöpszálláson is, ahol később a nagy hírű Baksay Sándor (író és néprajzkutató) hirdette az ígét. Dankó Imre a hajdúsági és partikulista hagyományokat mintegy követve nem Budapestre, hanem Debrecenbe iratkozott be az egyetem magyar—angol—történelem szakára. Ám az akkori egyetem professzori gárdája nem nyerte meg tetszését. Többet várt: *A debreceni egyetem akkori*

állapotában egyetlenegy embert tudtam respektálni, ez pedig Feszt Sándor volt, az angol-professzorom. Szabó Dezső a történész professzor (akiről utólag kiderítik, hogy nagyon nagy ember volt) és Rugonfalvi Kiss István nekem nem tetszettek. Akkor már nem élt Csúri Bálint a nagy nyelvész, Bárczi Géza volt az új nyelvész, de ekkor még nem bontakozott ki, s a tanársegédek is kezdők voltak, így a nyelvészet nem vonzott, pedig mondhatom, hogy bennem van nyelvész vér, meg érdeklődés, hiszen nyelvszakos is voltam. De valahogy itt nem azt kaptam, amit vártam... Az irodalom sem olyan volt...

Papp Károlyról a világ minden táján seregnyi anekdota keringett (magam is részese voltam ezek terjesztésének). Zsigmond Feri bácsitól már csak az is visszatartott, hogy egy féléves előadást tartott Herczeg Ferencről a „legnagyobb magyar regényíróról”. Lehet, hogy majd felfedezik, hogy tényleg nagy regényíró volt. Engem azonban ez nem érdekelt... Az, hogy Herczeg Ferenc - a hozzám hasonló emberek számára, egy torreador előtt felvilantott vörös zászló volt: akár olvastam, akár nem, azt mondtam nem érdekel Herczeg Ferenc. olvastam én néhány regényt tőle, de miért? Mi a fenének? Ma sem értem, hogy mit tudtak rajta ajnározni, mit van róla mondani egy akadémikusnak (mert Zsigmond Feri bácsi az volt), sohasem értettem. Politika? Hol voltunk már mi a negyvenes években ettől! Voltam a szárszói konferencián és láttam, hogy bizony nekem Debrecenből el kell mennem. El Budapestre. Mikor elmentem, latin nyelvű elbocsátó levelet kaptam. Ilyen cirkuszra futotta...

Mint másutt írja és mondta is, a jobb anyagiak, Kunszentmiklós közeli volta, az onnan kapott naturáliák is közrejátszottak, s az, hogy a Bolyai Kollégiummal, majd az ebből kinőtt Györfly Kollégiummal is szoros kapcsolata volt. Dankó Imre egész munkásságára a hatalmas olvasottság, elhivatottság és sokirányú érdeklődés a jellemző. Nyughatatlan szellem, akit csak a minőség elégít ki, az állandó mozgás, tenniakarás, és az idejében való jelenlét. Mindezt a pesti egyetem megadta számára, s az előbbeni keserű sorokat Debrecenről igazolja majd néhány, az ottani professzorokról való véleménye is.

Más volt a pesti egyetem. Nem illik ezt mondani itt Debrecenben, de az az igazság, hogy amit én tanultam, a pesti hallgatói éveim alatt tanultam. Utána már az olvasás, az elindított úton a tapasztalat megszerzése, a tanultak elmélyítése, vagy mit is mondjak, a hozzátapadása megszerzetthez volt a fontos...

De, hogy az elején kezdjem! Ilyen földrajzprofesszorok voltak, mint Mendöl, Cholnoky, akiknek még ott voltak a csóvái; ott volt Viski, akinek Tálasi akkor már tanársegéde volt; oda járt be Gunda órát tartani a Néprajzi Múzeumból. Yolland bácsi az angolprofesszor, aki angol is volt; a századfordulón került ide mint focista, kiválóan tudott magyarul; az óráit angolul tartotta... De nehéz volt megérteni, mert már öreg lévén csak halkán, szinte magának beszélt, s csak azok értették, akik közel ültek hozzá. Pedig kis terem volt, nem voltunk sokan akkor már. Nem beszélve arról, hogy akkoriban már az angol szakosok iránt volt egy bizonyos politikai érdeklődés is, s nem sokan iratkoztak be angol szakra. Ő írta a szótárt is, ami mindmáig a legjobb szótár. Azt mondják, hogy az Országé a legjobb, de az más; a Yolland papáé az csak szótár, de ma is a leghasználatóbb, ma is forgatható. Ő nem vizsgáztatott, a tanársegédei tartották a szemináriumot, azok vizsgáztattak. Különösen kiváló volt Róna Éva, de zsidó lévén, akkor már sok baja volt, csak az volt a baj, hogy részrehajló volt. De akkor már lemezt hallgattunk nála. Igen nagy tudású nő volt... Én azt élveztem, amikor, hogy úgy mondjam klubfoglalkozásszerűen az egész tanszék összejött és Yolland papával lehetett

beszélgetni. Mindegy miről, az angolokról, az egyetemről, a nem egyetemről. Ezt nagyon élveztem. Meg kell jegyezmem, hogy Kunszentmiklósról nagyon jó angol tudással jöttem el. Ezt még Feszt bácsinál Debrecenben sok tekintetben csiszoltam. Ő főleg művészeti irányban tájékozódott, s nem annyira nyelvészeti irányultságú volt, mint a pesti tanszék... Ezeket a tanszéki összejöveteleken tanultam azonban a legtöbbet.

Szóval tobzódtam a lehetőségekben.

Na és én mondhatom el jól talán Debrecenben, hogy én vagyok az egyetlen Mályusz-tanítvány, ha szabad ezt így mondanom. De az keserves volt. Bevallom őszintén. De hogy ki volt Mályusz, azt tudtam, s bizonyosság rá, hogy nem mentem el onnan. Tudtam, hogy egy óriás. Ugyanolyan volt, mint Pais Dezső. Ő is hatalmas volt, rengeteget lehetett tőle tanulni, de az előadása, a követelményrendszere, a vizsgamódszere megkínozta az embert.

Paisnál — aki vagy húsz éve adta már elő a szótörténetet — minden óra ugyanúgy zajlott. Jött a tanársegéd egy talicska könyvvel, szótárral; Czuczor-Fogarassy, Oklevélszótár, Budenz, Etimológiai szótár. Az első órára nagyon emlékszem, de mind így zajlott: „Kérem! mál, pontosvessző, fn. (főnév), kgl (Königsbergi töredék), 12, 14, 56... Ez így ment egy órán át a mál szóról. Persze ezt írni kellett volna, de hát lehetetlen volt... Na, amikor kimerült a szótári hivatkozásokban, akkor hozzálátott a magyarázathoz; hogy fng. eredetű szó, gyökét tekintve, 'oldalt, hegyoldal' jelent, illetve átvitt értelemben 'madaraknak a bögye feletti részt'; ezért mondják azt, hogy a sárgarigónak sárga málja van. Aztán helyneveket kellett mondani, már aki tudott (a budai hegyek tele vannak olyan nevekkal, mint Zöldmál...). Ezt azért jegyeztem meg, mert így kellett vizsgáznunk, ami lehetetlennek látszott. De mert ez első óra volt, jól megjegyeztem és véletlenül a vizsgán is ezt kérdezte. Gyakorlatilag Pais azt követelte, hogy az egyes szavakról minden tudjunk: eredet, alakváltozások, jelentésváltozások, előfordulási helyei, hely- vagy személynévi alakok... Mikor befejeztem, ami kicsit tudtam, azt mondja Pais Dezső, tudnék-e még helyneveket mondani. Na a fene egye meg, ilyenkor, amikor sarokba van szorítva az ember, minden eszébe jut. Mondom: lehetne-e személynévet mondani. Lehet!?... Mály Gerő — ez egy színész volt, olyan jópofa, vicces figurákat játszott, székely volt. Dankó úr többet nem tud? Nem. Majd utánanézek. Jó jegyet kaptam. De nem felejtette el. A következő félévben odajött és azt mondta: "Dankó Úr! Magának igaza volt ebben a Mály Gerő ügyben..." Ilyen ember volt...

Vagy ott volt Viski... Megmondom olyan száraz stílusa volt, de a tanítványai nagyon szerették. Én keveset jártam oda, de minden érdekes volt... És nagyon tudott angolul. Talán jobban, mint az egész angol tanszék. Például úgy mondta Transzylvány, hogy az fogalom volt. Nagy erdélyi volt, de ezt nem fitogtatta. Hatása volt. Aurája. Tőle hallottam: „Jegyezzék meg uraim! A magyar tudományunk egy útja van — a néprajznak is — az angol nyelv... (irodalom, rezumé, közlés)...”

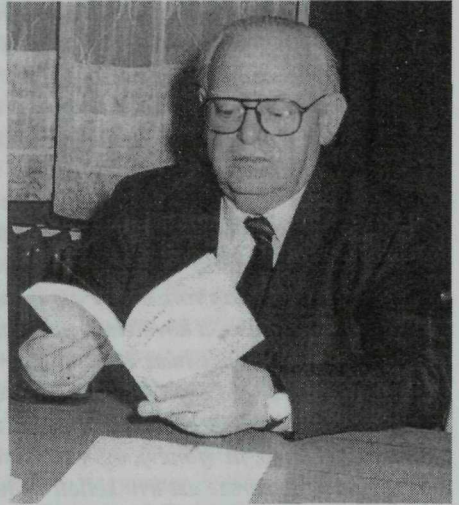
Sokat köszönhetek Domanovszky profeszornak. De azzal kezdeném, hogy nem vele, hanem a fiaival ismerkedtem meg először, s ők vittek el hozzám... Hogy ott mit hallhattam... Aztán Gyurka (Domanovszky György), az volt az igazi muzeológus. Tőle tanultam a legtöbbet. Ő az igazi muzeológus volt. Meg hát Endre, a művészetével... Ők vittek el Domanovszkyhoz, akinél vizsgáztam is később, s ma is resteltem, mikor azt mondta: „Magától nem ezt vártam.” Nem magyarázkodni akarok, de az ő előadását sem lehetett jegyzetelni: harmincadvám stb... Adat adat hátán. De beírta a jót. Melegszívű, lassú beszédű

ember volt. Ma is ereklyeként őrzöm ezt az in-dexet... Na aztán irodalomból Horváth János...! Az felejthetetlen volt...

Na, de hagyjuk a sok jót, egyet azért még említsünk, bár ezt Hajdú Péter megírta a Zsirai emlékkönyvben. De azért elmondom...

Jött az alapvizsga, ami irodalomból és nyelvészetből állt. Irodalomból Horváth Jánoshoz szerettem volna kerülni... Nyelvészetből, ott sok volt: számításba jött Pais Dezső elsősorban, Lazicius Gyula a fonetikus, Németh Gyula a török nyelvész, Ligeti Lajos a mongolszakértő, Sági Pista a szótáros és Zsirai a finnugrázs. De még többen is, nyelvészetben csak úgy nyüzögtek a nagyok. Na most, mindenki - akár érdekelte, akár nem - Laziciushoz igyekezett, mert ott állítólag könnyű volt a vizsga. Volt nekem is tippem, mert vizsga előtt mindet végiglátogattam, de,

A tiszteletére összeállított kötet megnyerte tetszését

A születésnap tortája felszeletelése

hát már nem tudtam bejelentkezni... Végül Zsirai lett. Hozzá rendszeresen jártam, szerettem is, de azt mondták, hogy a vizsgán rettenetes háklis, meg megvannak kedvencei, akik finnül tudtak. Na nála, de más nyelvtanárnál is az volt a belépő, hogy harmincsornyi finn vagy török szöveget kellett lefordítani, azt tudni és arról beszélgetni. Volt ott a pesti egyetemen egy sereg ember, aki a finn nyelvet okította, de bevallom töredelmesen, hogy engem nem vonzott. Épp, hogy megjelentem... Na voltak barátaim, akik tudtak finnül, vagy finnek, akik jól beszéltek magyarul és arra számítottam, csak kisegítenek valahogy. De nem...! Teltek múltak a napok, Pais Dezsőnél nem sikerült, így maradt végül Zsirai. Na nem ragozom tovább, nagy bajban voltam a szöveggel. Volt egy finn mese Szinyei gyűjtésében és ősidők óta azt vitte mindenki vizsgára. Agyon volt preparálva. De nekem ez is magas volt. Mit csináljak? Utolsó este jutott eszembe, hogy most jött haza Finnországból Varga Domokos

barátom. Elmentem hozzá és elkértem a bibliáját. Mellé tettem a magyar bibliafordítást, de úgy sem ment semmi, a legegyszerűbb történet sem. Mi legyen... Zsiraínál?? És ekkor jött egy merész és pimasz ötletem. Bementem hozzá a finn bibliával. Elöttem egy nő volt, aki a mesét vitte, s amit undorral hallgatott. Aztán jött Hajdú Péter barátom, akivel jó hosszan beszéltek folyamatosan finnül. Egy szót sem értettem belőle. Jöttem én; Mit hozott Dankó Úr! A bibliából Máté evangéliuma első tizenhat versét. Nem lesz az kicsit sok. Ó, nem. S elkezdtem - ez Jézus Krisztus családfájáról szól — imígyen: Ábrahamille syntyi Iisak, Iisakille syntyi Jaakob, Jaakobille syntyi Juuda...., tovább Jézusig, akit Krisztusnak neveztek... Egy darabig hallgatta, kicsit bosszús is volt, meg is kérdezte: "Dankó Úr e tiszteletre méltó jó zsidó nevek között van-e egyáltalán valami finn?" Hogyne, süntünüt." Ekkora pimaszság láttán azt mondta: „Dankó úr át fog menni, át fog menni.” Persze mást is kérdezett, és mert majdnem kívülről tudtam a finnugor népekről szóló könyvet, sikeres vizsgát tettem.

Budapesten sikeres alapvizsgát tett, majd ismét a debreceni egyetemre ment vissza, immár az oda professzornak kinevezett kedvenc tanárának, Karácsony Sándornak a hívására. Ott tevékenyen résztvett a Györfly Kollégium szervezésében, munkájában. Befejezte egyetemi tanulmányait, ahol — felismerve, hogy elsősorban pedagógiai érdeklődésű (Karácsony Sándor!) — Tankó Bélát a filozófust, Szabó István történészt, s természetesen az angol tanszéken Feszt Sándort, illetve nesztorát, Karácsony Sándort hallgatta a kötelező penzumok mellett. Összemérve ezt a kiemelt oktatói gárdát a korábbi debrecenivel, amikor még kezdőként maga is tájékozódott, s Budapestre kíváncszott Debrecenből, már magas színvonalról beszélhetünk. Hozzájött ehhez az Ady Társaság vezető és meghatározó tagjainak fiatalabb köre, egészen kiváló szellemi környezetet talált (Gulyás Pál, Tóth Béla, Juhász Géza, Lükő Gábor, Balogh István). Olyan magasrendű közösséggel

Dankó Imrét Theológiai akadémiai díszdoktorrá fogadják

találkozott, mely nem méltatlanul vonzotta Debrecenbe Németh Lászlót, aki itt hirdette meg a Kertmagyarország programot, s aki földet is vett a Bocskai-kertben, Gulyás Pállal közeli kapcsolatba került, akinek családjához a muzeológus és habilitált egyetemi tanár is hozzátartozott már, Juhász Géza pedig a népi írók ideológusaként vált ismeretessé. Lükő Gábor és Balogh István a múzeológia terén nem voltak rossz kalauzai. De megtartotta — mint később, mindig ahonnan elment — a volt pestiekkel is a kapcsolatot. 1945-ben végzett, majd a Hajdúnánási Református Gimnáziumba került tanárként, 1946-ban doktorált, majd helytörténettel kezdett foglalkozni, elsősorban a Hajdúsággal. Mindjárt, mint későbbi állomáshelyein is, bekapcsolódott a közéletbe, tagjává, sőt egyik meghatározójává vált a helyi szellemi életnek, megpróbálván kialakítani egy olyan szellemi közösséget, amely élte, körülvette, mint ez vele Debrecenben is történt.

Majd megkezdődött a Dankó Imre-féle anabásis, amely korántsem gyötrelmes, de azért viszontagságos volt. Kecskemét, ahol tanár és gimnáziumi igazgatóhelyettes volt, Szentendre, ahol tanári munkája mellett a közművelődés terén (TIT) tette meg az első önálló és aktív lépéseket, majd következett Túrkeve, ahol a gimnázium igazgatójaként erős néprajzi gyűjtésbe fogott, s létrehozta a túrkevei múzeumot. Túrkeve az első termelőszövetkezeti város volt, s a múzeumot a Vörös Csillag Termelőszövetkezet múzeumaként sikerült Balassa Iván segítségével létrehozni. Hivatalosan 1951. augusztus 20-án nyílt meg. A komplex helytörténeti kiállítást a Dankó Imrével közösen összegyűjtött anyagból Balassa Iván rendezte. 1953-ban már nem a gimnázium tanára, hanem muzeológus és így kerül a következő évben Sárospatakra, ahol a Rákóczi Múzeum Füzeteit indítja útjára, majd Gyula következik (1958-64), ahol világ csudájára 60 számot ér el igazgatása alatt az általa alapított Gyulai Füzetek kiadványsorozat. Ezt követően 1964-től a Baranya Megyei Múzeumi Szervezet, illetve a Janus Pannonius Múzeum igazgatója, ahol módjában áll délszláv kapcsolatokat is kiépíteni, olyan kutatókkal együttműködni, mint M. Gavazzi és mások. 1969-től a Hajdú Bihar Megyei Múzeumi Szervezet és a Déri Múzeum igazgatója 1983-ban bekövetkezett nyugdíjazásáig. Itt építi ki bulgáriai kapcsolatait, indít külön kiadványsorozatot e témakörben, felújítja a Déri Múzeumot, a megye számos múzeumát és tájházát, emlékházát, alapít új múzeumokat, s megindít számos új, e múzeumok munkásságát reprezentáló kiadványsorozatot. Széles körű kapcsolatrendszert alakít ki más múzeumokkal, megyei intézményekkel, s jelen van a néprajzi és tudományos életben. Debrecenbe való visszakerülése lehetővé tette, hogy egykori bírált és szeretett egyetemén maga is oktasson, s annak professzora legyen a Néprajzi Tanszéken, ahol ma is, hajlott korában órákat tart, résztvesz a PhD képzésben, különböző vitákon, védéseken elnök, bizottsági tag, opponens.

Tudományos munkássága igen széleskörű, de maga is kiemeli belőlük, mint legfontosabbat, a hajdúkkal kapcsolatos kutatásait, a népi építészet és lakáskultúra, a népi kerámia, az életmód kutatás és az árucseré néprajzának területeit. Mindenütt történeti megközelítésű és szemléletű, a változásokat középpontba állító és a térbeli kapcsolatokra figyelő szemléletet érvényesít, úgyhogy mind a múltnak, mind a jelennek, s jövőnek egyaránt fontos munkái.

Nem sorolom tisztségeit, magyarországi és külföldi elismerését, díjait, melyek ma is gyarapodnak éppen úgy, mint tudományos és ismeretterjesztő publikációi. A Múzeumbaráti

Kör elnökeként indította meg a Múzeumi Kurir című kiadványt, amely 70. számát is elérte, s hihetetlen ambícióját és munkabírását jelzi, hogy maga szerkeszti, tördeli, s adja ki legújabb sorozatát a Rálátást, amely negyedévenként Zsáka támogatásával jelenik meg, s amely III. évfolyamába lépett.

Látta-e már valaki Dankó Imrét baráti társaságban? Erre Ujváry Zoltán tanárom, professzorom, s professzortársam jóvoltából, s a debreceni Néprajzi Tanszék jóvoltából — beleszámítva örököseit is — sokszor és sokfelé került sor. Dankó Imre kertjében — ahol a házigazda főzött —, Veres László tiszadobi telkén, s természetesen a Néprajzi Tanszéken, különböző névnapokon, kandidátusi, és PhD.-védeéseken, doktorálásokon, évfolyamzáró összejöveteleken s mondhatnók tovább, s vihetnénk magasságokig is: akadémiai bizottságok, különféle társaságok, a doktorok kollégiuma, s egyéb rendezvényekig a sort : Dankó Imre mindig *jelen volt*. Nyomban köré gyűltek s Balassa Iván mellé és köröttük folyt a beszély. A régi néprajztudósokról (mert megjegyzem mások után, hogy senki sem tudós addig, amíg az utókor el nem dönti róla, hogy az — addig csak kutató), azok gyengéiről, kiválóságairól, esendőségeikről szóló anekdoták, történetek és a jelen kérdéseinek bíráló, de megértő elmefuttatások vizében lubickolhattunk. Nagyok levetkezve, kicsik a víz fölé emelkedve, s egyáltalán... Senkiről meg nem feledkezve. Maga pedig ontotta az apó és a szó szerint vett ízes elbeszéléseket: ételreceptek, élethelyzetek formájában. Külön Dankó receptkönyvet, életművészetet és társaságot bemutató kört lehetne alakítani.

Ez ő.

De mi a titka? Honnan ez az energia? Honnan ez a nagy munkásság?

Ki Dankó Imre?

Az alapokat már lefektettük, ha szabálytalanul is, mert róla szabályosan írni lehetetlen. A válasz azonban ezekre a szabálytalanak mondható pillérekre épül. Imre Bátyánk egyéniség. Olyan, aki maga fedezte fel a világot: aki válogatott kezdettől fogva a megteremtett világ lehetőségei között úgy, hogy annak mindig a javát mazsolázta ki. Ezt mutatják kunszentmiklósi, debreceni, budapesti és későbbi tájékozódásai. Mindenből a jót s egyben a neki tetsző és magához mérhető dolgot választotta ki. Nem tett mást, mint magát fejlesztette mások által is, mindenütt új dolgok felfedezésére törekedett, s magamagát adva jutott eredményre, s ezt tovább is adta. Jól edzett és profi sportolóként mindig annak a súlynak a megemelésére vállalkozott, ami számára, edzetségi szintjére reális volt, amivel megbízhatóan megbirkózott. De erejét mindig fejlesztette és szemhatárát tágította. Ha munkássága és tevékenysége lényegét akarjuk minősíteni, Tarján Tamást kell idéznünk, aki Karinthyról ezt írja: „Az enciklopédista nem specialista. Tehetsége abban áll, hogy mindkét lábbal a való életben veti meg magát, azon a talpalatnyi helyen, ami neki rendeltetett. A létezés lexikográfusa mindig a teljességgel szeretne találkozni...” Dankó Imrét én ilyennek látom. Benne ezt tisztelem és szeretem, s azt az emberséget, amit irántam s mások iránt is mindig tapasztaltam.

ÖRSI JULIANNA

A túrkevei Finta Múzeum története

Immár negyedik alkalommal tarthat a kezében a kedves olvasó olyan emlékkönyvet, amely beszámol a túrkevei múzeum működéséről.¹ A korábbi összegzéseket Györffy Lajos — aki három évtizeden át volt a múzeum vezetője — írta. Két emlékkönyv szerkesztését Dankó Imre — a múzeum alapítója — végezte. A köteteket színvonalas tartalommal a Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatóságának munkatársai és országosan is kiemelkedő kutatók töltötték meg. Az emlékkönyvek megjelentetését Túrkeve város áldozatkészségének köszönhetjük. Jelen tanulmány szerzőjeként elsődlegesen arról az utolsó évtizedről adhatok számot, amelyben a múzeum igazgatójaként magam is tevékenykedhettem. Több okból is szükségesnek tartom azonban az előző időszakok áttekintését is:

- a) Az előző emlékkönyvek sok kevi család könyvespolcairól hiányoznak.
- b) Különösen az első emlékkönyv még tudományos körökben is könyvritkaságnak számít.
- c) Az idő távlatából e kisvárosi múzeum tevékenységének főbb jellemzői karakteristikusan kirajzolódnak. Hosszabb távú célkitűzései megvalósításáért folytatott küzdelem eredményei az évtizedek folytán beértek, felértékelődtek, avagy elenyésztek. Célkitűzéseink maradandóságát az idő igazolta.
- d) Múzeumunk fejlődésére mindenkor hatással voltak és vannak az országos tendenciák. Most, amikor országunk népét erősen foglalkoztatja a „hogyan tovább”, a fejlődés útkeresése, előbb-utóbb a „múzeumügy” is napirendre kerül. Ezt nemcsak országosan és megyei szinten, de Túrkeven is célszerű végig gondolni. Úgy vélem, az előzmények bemutatása hozzájárul a helyes döntéshez.

A múzeumalapítás gondolatának felvetődése. Gyűjtemények a városban

A múlt század utolsó évtizedében — némi túlzással mondhatjuk, hogy — az egész ország a millenniumra készülődött. Így fellángolt a történelem iránti érdeklődés, amely segítette a múzeumok létrejöttét. Meg kell jegyeznünk, hogy a Jászkunságban a korábbi

időkben is fontos szerepet játszottak a városi — és a kerületi levéltárak, mint a kiváltságos jogok dokumentumainak, a rendeletek, a helyi és a területi levéltárak, mint a kiváltságos jogok dokumentumainak, a rendeletek, a helyi és a területi döntések gyűjteményei. Az írásos dokumentumok őrzésének színhelyei csakúgy, mint a városi jelképek (zászlók, címer, pecsétek) őrzői a városházák voltak. A millenneumi ünnepségre való felkészüléshez, az ottani megjelenéshez mintául szolgált a jászkunok 1845-ben tartott, a redempció százados ünnepének emléke (díszegyenruhás menet, a városi zászló vitele, a városi címer kiállításon való bemutatása).

A családok nagy többsége mindig becsülte az őket körülvevő tárgyakat (ruha, bútor, használati tárgyak), több generáción át örököltette. Sok helyen még a múlt század közepén is volt néhány 18—19. században készült családi ereklye (tárgy, írás, könyv). E tárgyak a magyar kultúrtörténet hordozói, egyben az elődök hírnökei, a családtörténet elevenen tartói is („a nagyanyám nagykendője”, „a nagyapám faragta”, „az elődöm által vezetett krónika”). A templom falába, a torony gombjába, a ház alapjába elhelyezett emlékeztetők (írás, pénz, korabeli újság) csakúgy, mint a város „írástárába” elhelyezett írások nem csak a jelennek, de a jövőnek is készültek. E történelmet megbecsülő szemlélet tehát nem esett távol a kunsági embertől. Ezzel magyarázható, hogy az idevetődő kutatóknak, akár a múlt század végén, akár századunkban mindig akadtak segítői. Herman Ottónak, Györffy Istvánnak és másoknak csak el kellett kezdeni a gyűjtőmunkát, segítették, követték őket a helybeliek (Kupa Árpád, Vadász Pál, Györffy Lajos, Hagymássy Sándor). Miközben Herman Ottó a milleneumi kiállításra gyűjtötte a pászortárgyakat, az egyszerű pászort, Finta Miklóst ráébresztette arra, hogy hasonló tárgyakat adományozzon az 1906-ban alakult Nagykun Múzeumnak is. Talán Herman Ottó gyűjtőtevékenysége és a nagybátyja, Finta Miklós magatartása ösztönözte Finta Sándort arra, hogy 1914. július 14-én felkeresse a Nagykun Múzeumot. Drahos Ferenc türkevei tanító pedig 1913. december 26-án tekintette meg a karcagi gyűjteményt.²

A század elején városunkban is megindult a gyűjtés. Kiss Lajos tanító gyűjteményét a városra hagyományozta. 1907-ben a képviselő-testület úgy határoz, hogy ezeket a néprajzi tárgyakat nem adja át a Nagykun Múzeumnak, mert helyben is múzeumot akar létesíteni. A türkevei tanács szó szerint az alábbi határozatot hozza 1907. május 4-én: „Olvastattam Bak Sándor és társai Karcagi lakosok által Karczagon Nagykun Múzeum létesítése tárgyában kibocsájtott fölhívás. Határozat. Tudomásul vétetik azzal, hogy miután a néhai Kiss Lajos által gyűjtött s Türkeve városának hagyományozott néprajzi tárgyak a Képviselőtestületi Közgyűlés által otthon kezeltetni rendeltettek, s azoknak gyarapítása Türkeve városnak érdekében áll, a mozgalomhoz nem csatlakozunk.”³ (Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy hasonló állásponton volt városunk napjainkban is a Nagykun Múzeumi Hírmondó megjelenésével kapcsolatban.)

A Kiss Lajos-féle gyűjtemény a városháza pincéjéből a Polgári Fiú- és Leány Iskola úgynevezett „múzeumi szobájába” kerül. Ezt kiegészítik a Herman Ottó által Ecseggusztán gyűjtött és a városnak ajándékozott pászortárgyak. A Türkeve című újság 1912. december 12-i számában arról ad hírt, hogy „Dr. Györffy István tanár, a Magyar Nemzeti Múzeum tisztviselője 150 darab tudományosan meghatározott ásványt és kővetületet adományozott az iskolának”. E gyűjteménynek már csak halvány emlékei idéződnek fel az iskola egykori

diákjaiban. „A két világháború pusztító eseményei azonban teljesen megsemmisítették ennek a kis múzeumnak az anyagát. Kézen-közön minden elkallódott. Belőle egyes tárgyak a legújabb múzeumi tárgygyűjtés során mint adományok kerültek be újból az őket megillető helyre, a mai múzeumba” — írja Györffy Lajos a múzeum emlékkönyvébe.⁴

Kupa Árpád adatok gyűjtésével és közlésével segítette Herman Ottót és a néprajztudományt. Vadász Pál, Györffy Lajos maguk is kutatókká váltak. Hagyatékuk ma a Néprajzi Múzeum, az országos és a megyei levéltárak, valamint a Finta Múzeum anyagát gyarapítják. Munkásságuk révén Túrkeve az Alföld egyik legjobban kutatót és feldolgozott települése lett. E kapcsolatok révén számos más kutató is megfordult városunkban. A helyben élő kutatókat a tudományágak neves képviselőivel tartott szoros kapcsolat segítette. Így születtek meg saját kutatási eredményeiken alapuló tanulmányaik, könyveik, újságcikkeik.⁵ Jelenlétük, publikációik állandóan ébren tartották a tudományos munka megbecsülését, a népi kultúra értékeinek figyelemmel kísérését (kiadványok megjelentetése, a tarsolylemez visszaszerzésére való kísérlet). Javasataik beépültek a város kultúrájába. Túrkeve utcaneveinek zömét Kupa Árpádnak köszönhetjük, aki sok kevi nevezetes egyéniség emékét őriztetni ezáltal velünk. Valószínűleg Györffy Lajos csaknem egy évtizedes kitaró harca kellett ahhoz, hogy a Finta-gyűjtemény valóban Túrkevéé legyen, ahogy azt az 1930-as években a Finta-testvérek elhatározták. Elhatározásukról 1936. május 17-én a Túrkevei Hírlapban olvashattak a keviak. „Itt nem lehet habozni, ezt a kincset megbocsájthatatlan vétek lenne elveszíteni! Mégcsak arra sem hivatkozom, idegenforgalmi szempontból mit jelentene ez a létesítendő Finta-múzeum városunknak, úgy érzem, ez felesleges. Itt magának a rideg, de örvendetes ténynek kell diadalt aratnia: van egy világhírű művésznőnk, aki mindent reánk hagyott, amit valaha kőbe, márványba álmódott, szent kötelességünk a birtoklása és megőrzése.” — írja az újságíró. Hogy a Finta-testvéreket mi indította az adományozásra, az Finta Sándornak a képviselő-testületnek írott leveléből világosan kitűnik: „márványban, bronzban, elefántcsontban és a legkülönbözőbb anyagokban, úgyszintén kézi rajzaikat, festményeiket és egyéb művészi alkotásaikat szülővárosunknak, Túrkevének (felajánlják) azzal a kikötéssel, hogy ezek a művek egy létesítendő múzeumban helyeztetnének el, s ott egy csoportban, mint Finta Gyűjteményt kezeltenének.”

A városi képviselő-testület 1936. július 30-án kelt 150/1956 kgy.sz. határozatával elfogadta ezt az ajánlatot és elhatározta a „Finta Múzeum” létesítését; megszervezésével egy bizottságot bízott meg.⁶ Ennek most 55 éve. Ezen az „Újvilágból” érkező nemes gesztus fellelkesítette e kisváros vezetőit és hozzákezdtek a megvalósításhoz. Ideiglenesen a volt Maksay-házban (kb. a mai buszpályaudvar helyén) adtak helyet Finta Gergelynek és alkotásainak. A városnak azonban arra ereje már nem volt, hogy Finta Sándor alkotásait Amerikából hazaszállíttassa, hogy új múzeumot építtessen, létesítsen egy agyagipari üzemet, amely terrakotta szobormásolatokat készítené, ezzel megteremtve a biztos anyagi alapot a múzeum működéséhez. A második világháború lényegében elaltatta a múzeumügyet Túrkevéen.

Múzeumalapítás

A második világháború tetemes károkat tett a múzeumokban országszerte. Számos kisebb gyűjtemény teljesen megszűnt. A háború utáni történelmi visszatekintésre az 1848/49-es szabadságharc centenáriuma adott alkalmat. Az országosan nekilendülő tudományos gyűjtés nemsokára elindított egy újabb múzeumalapítási hullámot. 1951-ben jött létre ismét Karcagon a Nagykun Múzeum. A múzeumalapítás gondolata az 1950. augusztus 1-jén Túrkevéen munkát vállaló fiatal pedagógus, Dankó Imrétől sem. Amint 1986-ban egy türkevei előadásában Dankó Imre elmondta, kezdő tanárként besegített a hajdúnánási múzeum munkájába. Így Péter László — a karcagi múzeum akkori igazgatója — biztatására múzeumalapításba kezdett. Diákjaival néhány hónap alatt annyi néprajzi és helytörténeti anyagot gyűjtött össze, hogy már 1951. augusztus 20-án megnyílhatott az első kiállítás a Levente Ottó épületében. A múzeumot a Múzeumok és Műemlékek Országos Központja nevében Balassa Iván főigazgató nyitotta meg. (A gyűjteménynek legelőször a Finta utca végén lévő Koós-féle kocsmá üres helyiségeiben találtak helyet.) Ebben az időben mi sem volt természetesebb, minthogy a gyűjteményt „Vörös Csillag Termelőszövetkezeti Múzeum”-ként hirdették. Így a szovjet minta átvételével egyszeriben országos hírnévre tett szert a gyűjtemény.

A múzeum hamarosan átkerült a „jégpalotába”. Ekkor készültek Mihály István tervei a 19. századi emléképület kiállítóhelyül való átalakításáról. A városi tanácsnak azonban annyi ereje nem volt, hogy véglegesen felszabadítsa és a múzeum rendelkezésére bocsássa ezt az épületet. A működtetés is egyre nagyobb gondot okozott a fenntartónak. Ebben a szorult helyzetben az egyedüli kiút a múzeum állami kezelésbe vétele volt. Így 1953-ban a Múzeumok és Műemlékek Országos Központja irányítása alá került a gyűjtemény, melynek teljes állású igazgatója az alapító Dankó Imre lett. Ekkor már a „Türkevei Múzeum” a mai helyén, az Attila u. 1. szám alatt, az úgynevezett Szabolcs-féle házban működött.

A múzeumi anyag szakszerű nyilvántartásba vételét elvégezte az igazgató. Még ebben az évben várostörténeti és néprajzi állandó kiállítás nyílt az új helyen. Ezután még néhány vándorkiállításnak adott helyet és legújabb kori kiállítást rendezett. Legnagyobb érdeme kétségtelen, hogy felvállalta a múzeumlétesítést, a gyűjtő- és gyűjtésszervező munkájával megalapozta az igen értékes helytörténeti és néprajzi gyűjteményt, a múzeum könyvtárát, adattárát és fotótárát. A Kántor Sándor-kiállítás kapcsán kiemelkedő népművészeti tárgye gyűjtést gyűjtött a Kántor-Szabó fazekasműhelyből. Jelentős tudományos kutatómunkát végzett Túrkevéen tartózkodása idején, és végez azóta is. Kutatta és megírta Túrkeve történetét, a türkevei lakóház fejlődését, a ragadványneveket — hogy csak néhányat említsünk gazdag munkásságából. Összeállította a Túrkevéről szóló bibliográfiát.⁷ Bárhovás is került, a türkevei múzeum ügyét mindig szívéen viselte. A múzeum anyagát később is számtalan könyvvel gyarapította. Majd elvállalta a múzeum fennállásának 20. és 30. évfordulójára készült emlékkönyvek szerkesztését. Jelenleg is jár Túrkevére gyűjteni. A készülő türkevei monográfia egyik szerzője.

Dankó Imre 1954-ben távozott Túrkevéről. Ekkor a gyűjtemény vezetésével Gegusné Veress Éva (Heckenast Gusztávné) történészt bízták meg. Kétéves itt-tartózkodása alatt

tovább folytatta a múzeum gyűjteményének gyarapítását, rendezését. A múzeum népszerűsítésére helytörténeti és néprajzi szakköröket hozott létre. A kultúrház fotószakköre és a helyi újság szerkesztősége egyformán fontosnak tartotta, hogy az ötvenes években zajló eseményeket szóban vagy írásban megörökítse és azt a múzeum gyűjteménye részére átadja. Ezekben az években a múzeumban különböző témájú (történeti-, mezőgazdasági, egészségügyi, képzőművészeti) kiállítások voltak.

A Rákosi-korszak e nehéz éveiben a múzeumvezető megpróbált jó kapcsolatokat kiépíteni a helyi szervekkel, de a politikai nyomásnak ellenállt.

A Finta-gyűjtemény útja a kiállításig

A szakmai vezetés az igazgató nélkül maradt múzeum sorsát ekkor úgy látta a legbiztonságosabb kezekben, ha a tudományos munkái által ekkor már országosan ismert helyi emberre bízta.⁸ Minden bizonnyal nem volt könnyű elfogadtatni az „osztályidegennek” tartott Györfly Lajost, de győzött a lokálpatriotizmus. 1956. július 1-jével a múzeum vezetésével őt bízták meg. Az országos és helyben is széles körű kapcsolatokkal bíró, nagy tudású kutató a Finta-ügy felvállalásával ismét az országos figyelem középpontjába emelte e kisvárosi gyűjteményt. Egy évtizedébe és sok-sok, már-már reménytelen harcába került a Finta-gyűjteménynek a Túrkevei Múzeumba való elhelyezése és kiállítása. Tekintsünk be ennek néhány részletébe!

Finta Sándor szobrászművész ismételt felajánlása 1957-ben érkezett meg a városhoz. Györfly Lajos múzeumvezető a május 25-én keltezett levelében az alábbiakat írja a művésznek: „Bár az általad közöltek szerint nem remélhető, hogy a közeljövőben megvalósuljanak évtizedes álmaid, hogy a Finta-szobrok Túrkevére hazakerüljenek, azért mi itt-hon egynéhányan a jövőnek dolgozunk és nem hagyjuk újból elszunnyadni ezt az ügyet. Lassú, kitartó munkával sikerült egy kis lelkes gárdát összehozni a Finta-ügy érdekében. Nem sokan vagyunk, mindössze 5-6 fiatal ember (rajtam kívül), akikben fellobogott a művészet iránti lelkesedés lángja, s meg akarják próbálni a Finta Múzeum ügyét egy lépéssel közelebb vinni a valósághoz... (Ez a gárda) elhatározta, hogy megpróbálkozik a leveleidben többször felvetett javaslatod, az agyagipari üzem szervezésének megvalósításával. — A cél: alapot gyűjteni a Finta Múzeum, vagy legalábbis egy nagy kiállítóterem építésére, úgy ahogy legutóbbi leveledben közölted. Elgondolásunk az, hogy miután a Te szobraid az ottani akadályok miatt belátható időn belül nem kerülhetnek haza, viszont itt vannak a Gergely szobrai, a teracotta másolatok készítését meg lehetne kezdeni ezekkel. A kezdő lépéseket már meg is tettük ebben az irányban. Átmentünk Mezőtúrra, az ottani agyagipari üzem munkáját tanulmányozni. Meglátogattuk Badárékat is, hasznos tapasztalatokat szereztünk tőlük. Mindezek után úgy látom, hogy bizony megvalósítható lett volna 20 évvel ezelőtt is a Te elgondolásod, csak a lélek hiányzott hozzá. — Most azt hiszem, jó kezekbe kerül a dolog, s a fiatalok igyekeznek pótolni a régiek mulasztását...”⁹

A megalakult Múzeumi Bizottság segít rendezni a felvetődött jogi kérdéseket, beszállítja a múzeumba Finta Gergely hagyatékát, előkészít egy Finta kiállítást, melynek megnyitójára 1958. augusztus 20-ra tervezik a „Finta Múzeum” névfelvételét. A kiállítás megvalósul, de a névfelvétel különböző okok miatt — ezek között szerepel a művész hirtelen halála — elodázódik. Bár a Finta Múzeum anyagi alapjául szolgáló agyagipari üzem megvalósítására sosem került sor, de a gyűjtemény — elsősorban Györffy Lajos és az özvegy, Kántor Kata jóvoltából — a türkevei múzeumba került. Györffy Lajos betartotta szavát, melyet Finta Sándornak adott: „Amíg én élek és helyemen maradhatok, nem fogom abbahagyni az ügy szorgalmazását még abban az esetben sem, ha közben elkedvetlenítő momentumok merülnek fel. Ebben a törekvésben semmiféle személyes érdek nem vezet, sem az irántad való elfogultság. Kizárólag városunk és népünk kulturális felemelkedésének érdekét akarom szolgálni vele névtelenül és érdektelenül...”¹⁰

1956-hoz ilyen közel teljesen hiú reménynek tűnt az 1936-ban meg nem valósított terv újbóli célkitűzése: Finta Sándor szobrainak hazaszállítása az USA-ból. Ekkor Györffy Lajosnak az ügy érdekében kifejtett aktív nyugati levelezése sem volt veszélytelen vállalkozás.¹¹ Szakmai és tanári tekintélye, valamint szülővárosa iránti szeretete segítette e nehéz munkában. Rendszeresen tájékoztatta az USA-ban élő Finta Sándort, majd özvegyét, Kántor Katát az anyag hazaszállításában tett lépésekről, az új kiállítóterem építéséről, az állandó Finta-kiállítás rendezéséről, a múzeumnak Finta Múzeummá nyilvánításáról. A korabeli leveleket olvasva az a vélemény alakul ki bennem, hogy Túrkevéen mindig volt néhány tucat olyan ember, aki hivatalosan vagy anélkül segítette ezen ügy megvalósítását. Már a kezdetektől fogva segítette Kaposvári Gyula szolnoki múzeumigazgató a kevik elképzeléseinek megvalósulását. 1958. szeptember 16-án jelenti a Múzeumi Osztálynak: „...Véleményem szerint azoknak az anyagoknak és adatoknak alapján, ami rendelkezésemre áll, a Finta Múzeum kérdése Szolnok megye kulturális érdeke és megvalósítása kívánatos...”¹²

Időközben megtörtént a múzeumok országos átszervezése. Létrejötték a megyei múzeumi szervezetek, amelyek megkapták a vidéki múzeumokat. Így a Türkevei Múzeumot a Művelődésügyi Minisztérium a Szolnok Megyei Tanács V.B. hatáskörébe utalta. Ezzel a Türkevei Múzeum összes ingó és ingatlan vagyonaival (beleértve a gyűjteményanyagot is) az újonnan létrehozott Szolnok megyei múzeumi szervezet tagintézménye lett. Az ekkor felvett jegyzőkönyv szerint „A Türkevei Múzeum elhelyezése: Túrkeve, Attila u. 1. sz. alatt, földszintes, kertes épületben. A főépület teljes egészében múzeumi célokat szolgál, az egyik melléképület raktári anyag elhelyezésére szolgál, a másik melléképület szolgálati lakás. Megjegyezzük, hogy a múzeumnak tematikus állandó jellegű kiállítás megrendezésére csak a raktárprobléma megoldása után lesz lehetősége... (raktárkérdés megoldása fontos azért is, mert előre láthatóan még az év első felében Túrkevére a múzeumba érkezik az Amerikában elhunyt Finta Sándor szobrászművész hagyatéki anyaga...”¹³ Ekkor a múzeumnak három részfoglalkozású dolgozója van: a múzeumigazgató, a teremőr és a takarítónő.

Finta Sándor hagyatékát a magyar állam szállította haza. Harmincöt ládában érkezett meg 1962. július 22-én. Az anyag átvételénél jelen voltak a minisztériumból és a Galériából.¹⁴ A Művelődésügyi Minisztérium már 1963-ban biztosította a költségvetésből az új kiállítási csarnok építésének fedezetét, amely egyúttal a raktárgondok megoldását is jelen-

tette volna. 1963. december 11-én kezdtek hozzá az építkezéshez, de a munkálatok több évet vettek igénybe. 1965. február 9-én Molnár János miniszterhelyettes az alábbiakat írta az özvegynek: „A Magyar Állam készséggel tett eleget nagynevű elhunyt férje végakarátának, hogy művészi hagyatéka anyagát szülővárosába, Túrkevére szállíttassa haza és ott méltó kezetek között tárja a nagyközönség elé. A hagyatéki anyag jelentőségére való tekintettel kormányzatunk hozzájárult ahhoz, hogy a művészi alkotások színvonalas bemutatása céljából önálló kiállítási csarnokot létesítsünk a túrkevei múzeum épülete mellett. Ennek költségeit biztosítottuk és a kivitelezési tervek elkészültével az építési munkálatokat megkezdjük. Különbő okok miatt a túrkevei múzeumi építkezés némi időeltolódással csak a folyó évben fejeződik be.”¹⁵ Az épület műszaki átadása csak 1966-ban történt meg. Ezt követően az állandó kiállítás tervezését és kivitelezését a Központi Múzeumigazgatóság végezte.

A kiállítás létrehozásában kétségtelen érdeme van Kaposvári Gyula akkori megyei múzeumigazgatónak. A Finta-testvérek szoborgyűjteménye 1967. április 23-án nyílt meg a nagyközönség előtt. (Ez a kiállítás még napjainkban is áll. Időszerű lenne az anyag mielőbbi újrendezése.) E megnyitóra egy leporelló készült néhány fotóval és rövid ismertetőikkel.

1967-ben az állandó kiállítás megnyitásával a „Túrkevei Múzeum” felvette a „Finta Múzeum” nevet.

A múzeum és a hagyományápoló csoportok

Györffy Lajos a kiállítás megnyitása után tovább gyűjti az adatokat a Finta-családról. Az adattárba tesz minden olyan dokumentumot, amely adatokkal szolgál a város történelméhez. Ezek jó szolgálatot tesznek különböző vetélkedők, kiállítások alkalmával. Értékes tárgyi anyaggal gazdagítja a néprajzi (kiemelkednek a túri butellák) és a képzőművészeti (Mihály István festményei, Ratkai Lajos szobrai) gyűjteményeket. Korábban is kiemelkedő jelentőségűek voltak a túrkevei régészeti lelőhelyek (honfoglalás kori tarsolylemezek, móríci ásatás), melyek anyagának őrzésére fenntartotta a jogot a Nemzeti Múzeum. 1959-ben Túrkeve egy véletlen szerencse folytán újabb régészeti szenzációval szolgált: hétezer db dénárt találtak szántás közben Túr pásztón. Sajnos ma már e numizmatikai gyűjtemény nem teljes.

Ebben az időben már a múzeumi könyvtár őrzi Hajdú László '48-as honvéd főhadnagy mintegy 200 kötetét is.

Az 1970-es években a múzeum szélesre tárja kapuit a látogatók, érdeklődők előtt.

Megtörténik a Finta-anyag tudományos feldolgozása, amely Györffy Lajoson kívül Egri Mária érdeme.¹⁶ 1977-ben megjelenik a várva várt Finta-katalógus is.¹⁷ A múzeum továbbra is fogad vándorkiállításokat. Ezek mellett egyre gyakoribbá válnak a képzőművészeti tárlatok, szakköri bemutatók. A történelmi kiállítások rendezésére elsősorban az évfordulók kapcsán növekszik meg az igény.

Az 1970-es években egymás után jönnek létre a városban a különböző körök, szakkörök (Kevi kör, Kézimunka szakkör, Honismereti szakkör, Kőrösi Csoma Társaság Túrkevei Csoportja). Bár ezeket a csoportokat a művelődési ház működteti, de tagjai múzeumbarátok is. (E körök pártfogásában jelentős szerepe van Kun Lászlónak, művelődési ház akkori igazgatójának.) Igénylik és szervezik a helytörténeti, néprajzi előadásokat. Látogatják a múzeum kiállításait, de önmaguk is bemutatják alkotásaikat (Kevi Kör tagjainak alkotásai, kézimunkák), besegítenek egyéb kiállítások rendezésébe is. Lényegében e tevékenység révén kerül a múzeummal szorosabb kapcsolatba Fehérvári Béla, aki 1978-tól félállásban dolgozik a múzeumban, majd 1980-tól 1982. szeptember 10-ig ő lesz a múzeumigazgató. Személyével a képzőművészeti profil válik a leghangsúlyosabbá a Finta Múzeum kiállító tevékenységében. A múzeumban a kiállító és népművelő tevékenységen túl jelentős kutatómunka is folyt. A megyei múzeumi szervezeten keresztül Györffy Lajos bekapcsolódott az országos kutató- és gyűjtőmunkába is. Így részt vett a népi műemlékek felvételében, a Magyar Néprajzi Atlasz és a Szolnok Megyei Néprajzi Atlasz gyűjtő és feldolgozó munkájában. 1972. július 15-én a Szolnok megyei muzeológusok tudományos ülést rendeztek Györffy Lajos születésének 75. évfordulójára. Ezek az előadások nyomtatásban is megjelentek a Finta Múzeum megnyitásának 25. évfordulójára.¹⁸ A tízévenként megjelentetett évkönyv is tükrözi a múzeumban folytatott munka eredményét és a Finta Múzeum országos szintű szakmai megbecsülését. Túrkevét immár nemcsak a Györffy Lajos tanulmányai fémjelzik a néprajztudományban, de számontartják az itteni önkéntes gyűjtőket is. Számos színvonalas néprajzi és helytörténeti pályázat készült városunkban a honismereti szakkör működése alatt. Különösen Hagymássy Sándor szakkörvezető dolgozatai nyertek országos elismerést.

A múzeum, mint kutatóműhely

Fehérvári Béla távozásával 1982 őszén vettem át a Finta Múzeum vezetését. Ezekben a napokban távozott Györffy Lajos is a városból. A múzeumban ekkor három idős ember dolgozott: egy adminisztrátor, egy teremőr és egy takarítónő. Egy nagyobb város nagyobb múzeumban szerzett gyakorlattal kezdtem tevékenységemet a Finta Múzeumban. Kezdetektől napjainkig azt vallom, hogy nincs különbség a megyében lévő múzeumok között a muzeológusi feladatokat illetően. A település nagyságától függetlenül ugyanazokat a tevékenységeket várja el a lakosság a múzeumoktól. Mindig ugyanazért a célért harcoltam: a Finta Múzeum rangja ugyanaz legyen, mint a tájmúzeumoké, mostoha körülményein, ellátottságán (személyi és tárgyi feltételeken) javítsak. E célt igyekeztem megvalósítani — a színvonalból nem engedve -, mint Karcagon töltött éveimben. Még az 1960-as évek végén kiderült, hogy az új kiállítóteremmel együtt megépített pince nem alkalmas raktárnak. A múzeumi szervezet 1983 telén tudott felépíttetni egy barakképületet az évtizedek során felgyülemlett műtárgyak raktározására. Főleg a néprajzi tárgyi anyag került e helyiségbe. A lepadlásolása azonban csak 1991-ben valósult meg, amely szükségessé vált e műtárgyak

állagmegóvásához. A régi épületrészben (melynek hátsó falát az 1970-es években újrakták) kialakítottunk egy új raktárat. Így jelenleg a múzeum műtárgyai a Finta-raktárban, a képraktárban, a helytörténeti raktárban és a néprajzi raktárban vannak elhelyezve. Az irodákban van a múzeum szakkönyvtára, adattára és fotótára. Öt terem áll rendelkezésre állandó és időszaki kiállítás bemutatóhelyéül. Az épület állaga az évek során sokat romlott. Bár 1984-ben a kiállítóterem tetejét megjavítottuk, ismét javításra szorul. A régi épület tetőcseréje pedig már-már elodázhatatlan. 1984 óta gázfűtés van az épületben, amely hozzájárul a megfelelő munkakörülményekhez (az irodákban, a kiállítótermekben fűtés van), bár a falak salétromosodása árt a gyűjteményeknek.

Ezekben az években a tárgyi gyűjteménygyarapítás szerényebb mértékű volt, mint szeretnénk volna. A Finta-gyűjtemény egy Finta Gergely-féle szoborral és három Finta Sándor-alkotással gyarapodott. Kántor Kata újabb Finta-dokumentumokat adott át a múzeumnak. Özvegy Finta Sámuelné ajándékozása révén nagyszámú Finta Sámuel-mű került a múzeumba. Bár ezek művészi értéküket tekintve szerényebbek, de ezen adományozással beteljesült a Finták 1936-ban tett felajánlása. Anyagiak híján még mindig várat magára az újabb Finta-kiállítás. Arra törekszünk, hogy legalább 1996-ban koncepciójában is új állandó Finta-kiállítást nyissunk meg a múzeum alapításának 45. évfordulója alkalmából. A város támogatásával 1981-ben Finta Sándor 1983-ban Finta Gergely-domborművet lepleztünk le a múzeum falán a centenáriumi ünnepek keretében. A Finta Múzeum fontosnak tartja, hogy a Finta Baráti Kör összefogásával megjelenhetett 1989 decemberében Finta Sándor: A kisbojtár című könyv. Az elkövetkezendőkben arra törekszünk, hogy további alkotások jelenjenek meg, népszerűsítve a Finta Múzeumot és annak gyűjteményeit.

A múzeum tevékenységének népszerűsítését rádió, tv és újságcikkek segítségével folyamatosan végezzük. Fontosnak tartom a helyi újság szerepét a múzeum szempontjából is. Ezért vállalta fel a múzeum a Túrkeve című lap próbaszámának megjelentetését 1989-ben. Ezen újság adta lehetőségeket a továbbiakban is igyekszem kihasználni a múzeum céljainak

*Az új történeti állandó kiállítás megnyitója
2001 márciusában*

eléréséhez. A Finta Múzeum néprajzi gyűjteménye szintén gyarapodott az elmúlt évtizedben (textilek, népi faragások, konyhai eszközök). Az adattárunk főleg történeti dokumentumokkal gyarapodott (például a Gajzágó család, az Ács család adománya). Számos helyben készült pályázat is gazdagítja adattárunkat (Hagymássy Sándor, Szilágyi Károly, Kun László, Kelemen Pálné dolgozatai). A pénz szükségessége, valamint a raktározási gondok és sajátos kutatói szemléletből eredendően legna-

A Korda terem megnyitóján részt vett a nyolcvanéves Dankó Imre

emlékezete, Egykori iskolák a Nagykunságon, Élet az Ecsegi pusztán, A kunok régészeti emlékei, Túrkeve-Terehalom ásatásának bemutatása. Rendszeresen rendeztünk kiállítást a Kevi Körnek és tagjainak (Bácskay Bertalan, Talamasz Lajos, Horváth György, Kovács István, ifj. Papi Lajos, Szent Ernő). Önálló tárlaton mutattuk be a türkevei származású élő vagy már elhunyt alkotókat (Finta Gergely, Finta Sándor, Mihály István, Gy. Vad Erzsébet, Ratkai Lajos). További alkotók önálló tárlatainak megrendezését is tervezzük (Finta Sándor, Iván Sándor, Mihalik Magdolna, Fehérvári Béla stb.). Kiállításokon propagáltuk a Szádváry Andrásné által vezetett Népi Díszítőművészeti Kör kunhímzéseit. Tudatosan igyekeztem megvalósítani olyan kiállítási politikát, hogy minél több tudományág értékeit népszerűsítsem, segítve ezzel az iskolai oktatást és egyben kielégítve az emberek különböző érdeklődését (történelem, néprajz, képzőművészet, természettudomány, régészet stb.). A kiállításokhoz gyakran terveztem előadásokat, vetélkedőket, diavetítést, egyéb foglalkozásokat. Különösen sokat foglalkoztunk a tanulóifjúsággal. 19-

gyobb mértékben a fotótárunkat gyarapítottam. Bízom abban, hogy az elkövetkezendőkben további értékes tárgyakat, írásos anyagot, fotókat adományoznak a kevi családok és intézmények, szervek egyaránt. Közösen gyarapítjuk az elődök által létrehozott gyűjtemények anyagát.

Ebben az évtizedben a múzeum népszerűsítésében jelentős szerepet kaptak az időszaki kiállítások. Helyben és vidéken egyaránt rendeztünk kiállításokat. A kiállítások többsége önálló, tudományos kutatásokon alapult. Ezek közül külön említésre méltó A Nagykunság a XVIII. században, 1848

Macskássy István a Pulszky Társaság nevében köszönti a türkevei múzeumalapító Dankó Imrét

89-ben a Finta Múzeum elvállalta és megrendezte a X. Országos Honismereti Diáktábort. 1990 óta a Túrkevei Kulturális Egyesület segíti a múzeum munkáját. Tudományos kutatásaimat túrkevei igazgatóságom alatt is az ország számos helyén végeztem. Folyamatosan részt vettem és részt veszek országos és megyei szervezésű kutatásokban. Ezek közül kiemelem az UNESCO által támogatott pilisi kutatásokat és a Szolnok megye népművészete című könyv munkálatait. Az 1980-as évek derekán kutatásaim a Nagykunságon belül mindinkább Túrkevére koncentráltak.

Az 1980-as évek második felében a várossal együttműködve megteremtettük a feltételeket ahhoz, hogy az évek óta folyó régészeti ásatások mellett történelmi és néprajzi kutatás színhelye legyen Túrkeve. A kutatásszervezést magamra vállalva, helyi, elszármazott és más neves kutatókat bevonva 1987-től segítettém és magam is végeztem Túrkeve monografikus kutatását. Emellett folytatom a nagykunsági társadalomnéprajzi vizsgálataimat, amelyet az Országos Tudományos Kutatási Alap is méltónak talált támogatásra. Az utóbbi időben egyre inkább megnyílik a lehetőségem a külföldi kutatásra, előadásra, publikálásra. A múzeum fejlődésében fontos tény, hogy 1990-ben a Művelődésügyi Minisztérium „tájmúzeum”-i rangra emelte a Finta Múzeumot.

Végigtekintve a múzeum fejlődését, elmondhatjuk, hogy a Finta Múzeum napjainkra „kutató műhely” vált. A túrkevei múzeum 50 éves fejlődése tehát méltón igazolja az alapítóját, Dankó Imre állítását, hogy „A vidéki múzeumok a helyi tudományos munka műhelyei”.¹⁹ Remélhetőleg az itt született kutatási eredményeket az elkövetkezendő években könyv alakban is megjelentethetjük. Ehhez és a Finta Múzeum továbbfejlődéséhez azonban egyformán szükség van városi, megyei és országos támogatásra és összefogásra.

Jegyzetek: 1. Az előző kötetek: Györfly Lajos (szerk.): Emlékkönyv a Túrkevei Múzeum fennállásának 10. évfordulójára. Túrkeve, 1961. Dankó Imre (szerk.): Emlékkönyv a Túrkevei Múzeum fennállásának 20. évfordulójára. Túrkeve 1971. Dankó Imre (szerk.): Emlékkönyv a Túrkevei Múzeum fennállásának 30. évfordulójára. Túrkeve 1981. — 2. E témáról részletesebben írtam egy korábbi tanulmányomban. I. Örsi Julianna: Györfly István és a nagykun városok értelmisége In: Györfly István az Alföld kutatója és életművének irodalma Karcag—Szolnok, 1987. 136—141. p. — 3. Örsi Julianna In. 140. p. — 4. Györfly Lajos: A múzeum története in: Emlékkönyv a Túrkevei Múzeum fennállásának 10. évfordulójára. Túrkeve, 1961. 7. p. — 5. Györfly Lajos: A nagy inség 1863-ban. Túrkeve, 1931. Vadász Pál: Bikis, Besenyő megye. Túrkeve, 1925. — 6. Györfly Lajos: A Túrkevei Múzeum története In. 1961. 7—8. p. — 7. Dankó Imre: Túrkeve kutatása. Túrkeve, 1957. — 8. Ekkor jelenik meg Györfly Lajos kiemelkedő munkája. Györfly Lajos: Adatok az Alföld török kori településtörténetéhez. Szolnok, 1956. — 9. Györfly Lajos levele Finta Sándorhoz, Túrkeve, 1957. május 25. (másolat) Finta Múzeum adattára: 1351. — 10. Györfly Lajos levele Finta Sándorhoz, Túrkeve, 1957. július 8. (másolat) Finta Múzeum adattára: 827. — 11. Hivatalos külföldi levelezést még az 1980-as évek elején is csak megyei tanácsí engedéllyel lehetett folytatni. — 12. Kaposvári Gyula: Feljegyzés a Finta Múzeum kérdéséről. 1958. szeptember 25. (másolat) Finta Múzeum adattára: 838. 6. p. — 13. Átadás-átvételi jegyzőkönyv. Túrkeve, 1962. április 23. Finta Múzeum irattára ikt.: 64/962. 1., 3. p. — 14. Györfly Lajos tájékoztató levele Kaposvári Gyulához (másolat) Finta Múzeum irattára ikt.: 97/962. — 15. Özv. Finta Sándorné levele Györfly Lajoshoz 1965. március 19. Finta Múzeum adattára: 1371. — 16. Györfly Lajos — Egri Mária: A Finta művésztestvérek élete és munkássága. Szolnok—Túrkeve, 1973. — 17. Györfly Lajos — Kaposvári Gyula (szerk.) — Egri Mária (bev.): A Finta Múzeum kiállítás (katalógus) Túrkeve, 1977. utánnomás: 1983. — 18. Tanulmányok a túrkevei Finta Múzeum gyűjtőterületéről. Szolnok—Túrkeve, 1976. — 19. Dankó Imre: A vidéki múzeumok a helyi tudományos munka műhelyei In: Emlékkönyv a Túrkevei Múzeum fennállásának 20. évfordulójára. Túrkeve, 1971. 17—21. p.

MADARAS LÁSZLÓ

Györffy Lajos túrkevei ásatásai

A múzeumalapító Dankó Imrét a túrkevei múzeum vezetői székében Györffy Lajos követte. Az a Györffy Lajos, aki már a második világháború előtt is erősen érdeklődött a történeti, régészeti emlékek iránt. Túrkeve határában több olyan régészeti lelet is napvilágra került, mely a különböző korok kutatói számára kiemelkedő jelentőséggel bírhat.

Most Dankó Imre 80. születésnapja alkalmat ad arra, hogy ezekről a leletekről néhány Györffy Lajoshoz írt magánlevél segítségével emlékezzünk meg. Két, Túrkeven is élt és

dolgozott visszaemlékező gondolatát idézzük. Egyikük Tóth József erdőmérnök, aki levelét Györből írta, míg a másik Vaszkó Lajos, aki Túrkevéről származott el, s leveleit, visszaemlékezéseit Gödöllőn vetette papírra.

Tóth József — mint az gondolataiból kiderül — az ecsegpusztai legelő erdősítését készítette elő. Az előkészítés ideje alatt végzett földmunka során egy korábban kiásott mély vízelvezető csatornagát töltését is elbontották. A töltést a csatornából kitermelt földjéből készítették. Valami oknál fogva ez a csatorna kettévágta a „tükörsima” terület egyetlen nagy kiemelkedését, az úgynevezett Bokroshalmot (1. fotó). Nemcsak átvágta, hanem túlnyomórészt el is pusztította. Amikor a töltést a terület fedőrétegének elhordták, akkor

1. fotó

Túrkeve-Bokroshalom az 1978-as leletmentés idején

„60—70 méter távolságban a torkolattól” akadt rá Tóth József „a kérdéses régészeti leletre, amely ekkor... egy jó tenyéryi nagyságú és vastagságú agyagos, rozsdás massa volt, ame-

Kedves Barátom!

Az nap, amikor leveled kelt - 1959. április május 23. óra-kora délelőtt - hívott fel telefonon a győri múzeum igazgatója - bizonyára a Te kérésedre, az utánam való kérésedre - , hogy az vagyok-e, aki vagyok, akire oly részletes és annyira keresnek, kutatnak. Az az Erdőménőke, aki 1938. é. tavasszal Túrkevéren, annak ecsegpusztai nagylegelőjén az alföldfántással kapcsolatban ott járt és működött.

Első pillanatban megdöbbsentem, kit érdekel és miért a régművelés, amit akarnak már megint, de megnyugodtam, amint folytatta érdeklődését és feltárta óhaját, miszerint adjam más címet, hogy a Túrkevei múzeum Igazgatója Ecsegpusztai működésemtől talált és Neki átadott régészeti lelet után nálam érdeklődhesen.

Amíg leveled még nem érkezett nem tudtam eltalálni ki lehet a Túrkevei múzeum igazgatója és mi lehet az a fontos és érdekes régészeti lelet, aminek lelőhelye és megtalálásának körülményei annyira fontosak. Leveled érkezése és annak többszöri elolvasása után kezdett derengeni emlékezetemben, hogy nemcsak Te érdeklödtél akkor a régészeti leletek után hanem másvalaki is, aki járt is kiinn ott nálam, a munkatársaimmal, jól emlékszem olyan jó öltözes év körül járó valaki akivel együtt voltam annál a bizonyos kiásott templomromnál.

Tóth József Györffy Lajoshoz írott levelének részlete

lyet én Neked átadtam". Egyéb leletek is előkerültek Tóth József szerint, de azok elkallódtak, mert szerinte „nem bírtak olyan régészeti értékkel”.

A tudósítás sok szempontból érdekes. Először is egyértelművé teszi, hogy a tarsolylemezest sírt felesleges keresni, hiszen az már a csatorna kiásásakor megfigyelések — legalábbis lejegyzett vagy emlékezetben megmaradt megfigyelések — nélkül megsemmisült.

2. fotó

Ecseg középkori templomának helyszíne 1978-ban

3. fotó

Ecsegpuszta temploma

Ezen túl az a megjegyzés, amely az egyéb tárgyakra utal, azt sugallja, hogy a meddőből vagy a tarsolylemezes sírból vagy pedig a temető másik sírjából egyéb leletek is előkerülhettek. Ez további gondolatokat indíthat meg a korszakot ismerő kutatóban. A tarsolylemezes sír feltehetőleg nem volt kirabolva és egy kis létszámú temetőhöz tartozhatott. Utóbbi feltételezésünket két hitelesítő ásatás is megerősítette. 1960-ban Szabó János Győző kísérelte meg hitelesíteni a X. századi temetőt. Talált is egy rombusz alakú nyílscúcsot, és egy zárt bronzgyűrűt. Az általa feltárt kilenc sír így egy X—XI. századi köznépi temető korai szakaszához köthető.

A még megmaradt dombtöredéken magunk 1978-ban kíséreltük meg a feltárást. A halom földjéből egy vaszabla töredék került elő, s ez kapcsolatba hozható a X. századi pogány sírokkal. A halom környékén hitelesen feltárt temetőrészt azonban egy XVII. századi dénár keltezte, úgy hogy az általunk feltárt temető rész feltehetőleg Ecsegfalva kései középkori temetőjeként határozható meg.

Szó esik Tóth József levelében középkori templom feltárásáról is, melynek felmérését 1938 őszén Vargha László készítette el és azt Tóth József is

többször meglátogatta. Külön érdekesség visszaemlékezésének ez a fejezete.

„Leveled érkezése és annak többszöri elolvasása után kezdett derengeni emlékezetemben, hogy nem csak Te (Györffy Lajos) érdeklődtél ekkor a régészeti leletek után, hanem másvalaki is, aki járt is kinn ott nálam a munkaterületemen, jól emlékszem olyan jó ötvenes év körül járó valaki, akivel együtt voltam annál a bizonyos templomnál. Elgondolkodó, fürkésző tekintetű, kevésbeszédű ember volt. A saját autójával jött ki a terepemre, azt mondták róla az embereim, hogy bogaras agglegény, a háza tele van csontokkal, régi rossz edényekkel, cserepekkel és egyéb földből kiásott régi tárgyakkal. Valószínű, sőt biztos, hogy ez lehetett Györffy István, a Te bátyád, a néprajz professzor”.

Különösen megható, kedves visszaemlékezés ez a néhány mondat, a régészeti kutatások iránt is nagy érdeklődést mutató világhírű néprajzprofesszorra, egyben mutatja széles érdeklődési körét is.

Maga az említett templom, amely ma is a Templomzug nevű határrészen található, Ecseg falu középkori temploma lehetett. A nyolcszög öt szögével záródó ... kisméretű templomot a kor szokásainak megfelelően a falak megkutatásával tárták fel (4—5. fotó és rajz). Ma az egykori ásatás helyét bozotos, fás „erdősáv” borítja, de az egykori falak még ma is jól láthatók. (2—3. fotó)

Mindezt nem csupán Tóth József levele okán említjük, hanem azért, mert Túrkeve határából még egy tarsolylemez ismerünk. Ez vasból készült, felső pereme enyhén visszakalapált. Pontos előkerülési helyét ugyan nem ismerjük, de feltételezhető, hogy vagy a Bokros-halmon előkerült X—XI. századi temetőhöz tartozott, ám azt sem zárhatjuk ki, hogy a Templomzugban feltárt templom valamelyik korai sírjából származhat. A kérdést csak egy újabb és a mai módszereket alkalmazó, modern ásatás dönthetné el.

Vaszko Lajos több levelet is váltott Györffy Lajossal. A Túrkevéről elszármazott „amattör régiséggyűjtő” visszaemlékezéseiben több lelőhelyről is adatokat szolgáltat. Ám legemlékezetesebb visszaemlékezése nem is Túrkeve környékére vonatkozik, hanem Szolnokra. Ugyanis Ő volt az, aki megtalálta és beszolgáltatta a Magyar

4. fotó. Túrkeve-Ecsegpuszta templomzug
(dr. Vargha László felvétele, 1938. IX. 30.; délnyugati sarokpillér, nyugatról)

5. fotó. Túrkeve-Ecsegpuszta templomzug
(dr. Vargha László felvétele, 1938. IX. 30.; északnyugati sarokpillér nyugatról)

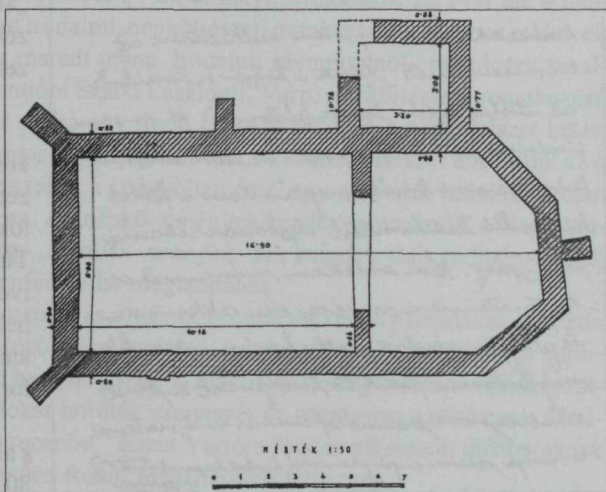

Nemzeti Múzeumnak a szolnok-strázsahalmi aranyozott ezüst tarsolylemezt. Visszaemlékezésének megindítója Győrffy Lajos rádióelőadása volt, melyben említést tett a türkevei tarsolylemezeiről is. Érdekes idézni levelének néhány részletét: „Mélyen Tisztelt Doktor Úr! Ne tessék meglepődni, hogy soraimmal zavarom, de ez év közepe táján (a levél 1968. XII. 25-én kelt Gödöllőn — megjegyzés tőlem — ML) a rádióban nem hallgathattam meg az előadását, csak másoktól értesültem, hogy valami tarsolyról is tetszett említést tenni. Ez azért érdekelne, hogy milyen, és hogy hol tetszett találni, mivel nekem is volt egy értékes tarsolylemezem (Szolnok-Strázsahalom), amit úgy tudom, hogy a Nemzeti Múzeum a Szolnoki Damjanich János Múzeumnak adott át”. (A strázsahalmi tarsolylemez ma is a Magyar Nemzeti Múzeum egyik ékessége — ML).

Majd alább így folytatja: „... A tarsolylemez körülményeiről a Nemzeti Múzeumban, illetve annak mikénti megtalálásáról nem hiszem, hogy tudnak, csak talán annyit, hogy én szolgáltatam be a leletet, kitűnik ez abból is, hogy a fényképen szereplő tarsolylemez mellékleteként feltüntetett ruhadíszek teljes egészében úgy szerepelnek, mintha azok egy sírban találtak volna. Én nekem is feltűnt, amikor a Nemzeti Múzeumtól annak idején a fényképet megkaptam. Ismétlem a tarsolylemez mellékleteit csak a kettészelt pénz és kizárólag az ezüst darabok képezik, a bronz díszek nem. Az utóbbiak a víz által kimart szórványleletek szintén a Strázsahalomról származnak, de azokat a víz mosta ki a Zagyva egy magasabb áradása következtében. A pénzdarab feliratát akkor közölték velem, amikor fényképet kértem, de csak annyit, hogy arab pénz, és hogy a VII—VIII. századból való...”.

A helyzet e lelőhely esetében ugyanaz, mint Türkevén a Bokrosahalomról erőkerült temető esetén. A gazdag tarsolylemez nemzetségszámú, családi sírcsoport egyik sírjában nyugodott.

Vaszkó Lajos azonban nem csupán a szolnok-strázsahalmi lemezről szolgáltatott adatokat. Egy másik korábban (1968. XI. 19-én) kelt levelében egy avar temető előkerült tárgyáról, illetve azok sorsáról számol be Győrffy Lajosnak. Ez az avar temető az egykori téglagyár területén került elő. Az előkerült leletek között emlékei szerint „arany boglárók és szíjvégek” voltak. Egy sír teljes leletanyagát meg is vásárolta magának. Ám a leletek a második világháború utolsó időszakában elkallódtak, Vaszkó Lajos — azokat biztonsági okokból — sógoránál egy faládkóba téve próbálta a nehéz időkön átmenekíteni. Sajnos éppen ez lett a leletek veszte. Sógorát, aki

Az ecsegpuszta-templomzugiszent Miklós-templom alaprajza

Győrffy Lajos
Győrffy Lajos 30.

Győrffy Lajos 30.

140/c2

Dr. Győrffy Lajos Úrnak!

Túrkeve.

Megfentintott Dobbanás! ne tesse meg
lepusztulni, hogy valamivel kevesebb, de ha
is környe tején a vidéken nem halgathat-
tam meg az előadást, pedig másképp este
sülttem, hogy valamit tanácsból is tényleg emlí-
tést tenni. Az aratkorlátnak, hogy, melyen is hol
kétretétaláln, mivel nekem is volt egy éntes
tanácslom (a földön kőváralom) amit, úgy
tudtam, hogy a Nemzeti Múzeum. az. földvárú Domb
főnök: János, minemnek ideát írt.

Felhívom még újra figyelmét, hogy a Túrkevei
téglaipár területén gondog aratkor, valamit
arany kővárú és szipjéget, kővárú és szipjéget
szelvést, ha ne tén újra indít a gép, szip-
me, lesz figyelmű: én amúgy is egy szip, kővárú
megpórtam. De a fűzabudáron, megpórtam
kővárú, tén is, úgy nem adhatom át
a, minemnek. Az arat a kővárú befűzabudáron
az itóla gépbe kővárú felátamnak kb. 10-15 m
távolra vartam egy mástól. Az előbbi szip, kő-
várú, amint kővárú megpórtam a földet
kővárú kővárú kővárú kővárú kővárú
vatta meg. Nem emlékszem már kővárú az
építőkör, az a kővárú, szip, akkor a
téglaipár aratkor, ha amúgy a fia
megpórtam felül. É tudja azt a kővárú
aral a kővárú valamit, amúgy az építőkör, kővárú
az kővárú, valamit szip, kővárú kővárú kővárú
ha így, kővárú tényleg emlékszem.

Vaszkó János levele Győrffy Lajoshoz

a központi honvéd ruhatár se-
gédtszje volt a háború utolsó sza-
kaszában, családjával együtt a ruha-
tár menekítése címén dunai uszályo-
kon Németországba vitték. Ott éltek
fogságba esésükig, amikor is sze-
mélyes holmijaik a ruhatárral együtt
az uszályon maradtak. Innentől
kezdve a leletek sorsa ismeretlen,
csak remélni lehet, hogy valamelyik
német gyűjteménybe kerültek, nyil-
vánvalóan „Magyarország” lelőhely
meghatározással. Rosszabb esetben
egyszerűen megsemmisültek.

A lelőhely hitelesítését 1978-
ban kíséreltük meg Győrffy Lajos út-
mutatása alapján. Sajnos újabb síro-
kat egyáltalán nem sikerült talál-
nunk.

Vaszkó egyéb lelőhelyekről is
említést tesz. Részletesen foglal-
kozik az ecsegi gát gödreiből előkerült
pattintott kőeszközökkel. Maradt is
nála belőlük néhány darab, amit egy
„általa őskori kútból” előkerült „fa-
zékkel” egyetemben a túrkevei mú-
zeumnak kívánt ajándékozni.

Ezek a levelek — melyeknek
eredetije a Túrkevei Finta Mú-
zeumban található — fontos ada-
tokkal egészítik ki ismereteinket
Túrkeve és környéke régészeti leletei-
vel kapcsolatban. Egyben rávilágít a
helybeliek nagyfokú odafigyelésére,
amellyel saját történeti értékeik felé
fordultak.

Ebben a környezetben dolgozott
s alkotott nagyot Dankó Imre, a most
80. életévét betöltő múzeumlapító.

Isten éltesen még sokáig
Imre Bátyám!

UJVÁRY ZOLTÁN

Egy karcagi népköltészet gyűjtő a XIX. században

A XIX. század a magyar népköltészet iránti érdeklődés nagy időszaka volt. A folklór gyűjtésére való felhívások, buzdítások termékeny visszhangra találtak a vidéki, illetőleg a Pesten élő értelmiség körében is. A különböző újságok az 1860-as évektől egyre-másra közöltek népdalokat, népballadákat, mondákat, proverbiumokat és más folklór termékeket.

A népköltészet buzgó gyűjtői közé tartozott a Csokonai Vitéz Mihály *Visszajövetel az Alföldről* című versében említett Varró úr leszármazottja, a fiatalon elhunyt Varró Sándor. Bár jogot tanult, munkássága elsősorban az irodalomtörténetre és a népköltészetre irányult. Munkatársa volt az országgyűlési ifjúság által kiadott folyóiratnak, az Új Nemzedéknek.

Varró Sándor 1848. november 1-jén született Karcagon. Tanulmányait szülővárosa gimnáziumában kezdte, Debrecenben, Kecskeméten folytatta, majd a jogot 1870-ben Pesten fejezte be. Még abban az évben, december 31-én elhunyt. Mindössze 22 évet élt. Rövid életéből szinte csak néhány év jutott irodalmi, népköltészeti munkásságra. Számos cikkével, tanulmányaival maradandó emlék maradt utána. Irodalmi szempontból érdemleges tanulmányt írt Batsányi Jánosról és Szentjóni Szabó Lászlóról. Varró népköltészeti vonatkozású írásai közül különösen figyelemre méltó egy rövid cikke, amelyben a népköltészet keletkezéséről, alkotókról rendkívül fontos megállapítást tesz. A későbbi folklór elméletek az ő gondolatait igazolták. Véleménye szerint a „népköltemény” egy embertől indul el, azután módosul, míg végül közkinccsé lesz. A „népköltemények kezdeményezőiről” a Nagykunságban a következőket tudta meg: „Vannak *nóta-fák*, kik minden dalt tudnak, s csak hozzájuk kell menni, s azok mindenféle dalra megtanítanak.”

Ehhez kapcsolódik *Debrecen lakosai és a művészet* című cikkének a népdalok, népzene terjedésére és terjesztésére vonatkozó megállapítása. E tekintetben a legációba és suplikációra járó diákok fontos szerepét hangsúlyozza. A diákok az ország minden vidékére, falvaiba eljártak: „a legszebb népdalokat hordták szerteszét az országban az ünnepek alkalmával, és hordták ismét össze Debrecenbe.” Ezzel Varró a folklór alkotások diffúziójának későbbi elméletéhez az első alapvetően fontos megállapítást tette meg.

Varró Sándor jelentős számú proverbiumot jegyzett le. Népköltészeti gyűjtéséből három — publikált — népballadát ismertetünk. Kettőt Gyulai Pál Varró Sándor halála után besorolt a Magyar Népköltési Gyűjtemény I. kötetének (1872) balladáinak közé. Az egyik

Török Zsuzsi címmel még Varró életében két lapban is megjelent (Vasárnapi Ujság, XVIII. 1870.502.; Fővárosi Lapok, VII. 1870. 199. Sz.).

A *Török Zsuzsi* ballada három szakaszból áll. Varró Karcagon gyűjtötte. A Kisfaludy Társaságnak küldte el. A kézirat szerint a versszakok sorrendje más, mint nyomtatásban. Gyulai a közléskor változtatta meg. Az első versszakot másodikként közli. A cserét így magyarázza: „Megcseréltük, mert azt hisszük, hogy a nép eredetijének ez a menete, s csak az éneklők hanyagsága zavarta össze a versszakokat.” Alighanem Gyulai tévedett, mivel az ilyen típusú balladák kezdő szakaszai rendszerint figyelemfelkeltésre irányulnak. A Varró által beküldött változatot közöljük.

Török Zsuzsi

*Madarasi nagy uj utcán mi történt:
Gazdag doktort sok kincsiért megölték;
Gazdag doktort viszik a temetőbe,
Török Zsuzsit a szegedi tömlőcbe.*

*Török Zsuzsi magyar pruszlit varratott,
Az aljára pellempátyot rakatott;
Rakass, Zsuzsi, téged illet, nem engem,
Téged szeret a sok legény, nem engem.*

*Török Zsuzsi azt izeni anyjának:
Kettős párnát küldjön feje aljának;
Édes anyja azt izeni lányának:
Sűrű könnyét tegye feje aljának.*

Évekkel korábban — Varró Sándor még csak 16 éves volt — a Kalauz című újság közölte egyik balladáját (1864. nov. 15. 58 p.). Egy korábbi számban *Egy népballadáról* címmel cikk jelent meg, amelyben a szerző, Szél Farkas az *Alföldiek segélyalbumában* Gyulai Pál által közölt balladával kapcsolatban arra hívja fel az olvasók figyelmét, hogy a balladának terjedelmesebb változata is ismeretes. Erre reagálva Varró a nagykunsági „nép ajkáról” való „népballada terjedelmesebb közlését eszközölje.” Ez a *Szépen legel a kisaszony gulyája* címen a magyar nyelvterületen széles körben ismert ballada korai változata, amelyet Varró Gyulai Pálnak a Kunságra vonatkozó gyűjtemény számára is szándékozott megküldeni. Amint írja: „én pedig a Nagykunságon történt gyűjtésem által ilyenképpen vettem át a nép ajkáról.”

Marossy nótája

Szépen legel a Marossy gulyája,
Szépen sétál Mari lyánya utána,
Nagy felszóval kiáltja a gulyásnak:
Szívem Jancsi terítsd le a subádat.

Nem teritem le én itt a subámat,
Itt a csárda, behajták a gulyámat.
Már te azzal szívem Jancsi ne gondolj.
Él az atyám, ki váltja, ha én mondom.

Édes atyám, váltsa ki a gulyáját,
Ne hagyja itt éhezni a marháját,
Édes lányom én aztat ki válthatom,
De a lányom egy gulyásnak nem adom.

Lyánom, lyánom, lyánomnak sem mondalak,
Ha én téged egy gulyásnak tartalak,
Nem bánom én édes atyám, tagadj meg:
Az én szívem csak Jancsiért hasad meg.

Felültem én a Marossy lovára,
De zabolát nem vetettem szájára,
Elindultam világ utján, egyedül,
Mindenfelé borul az ég, nem derül.

Az alföldön lett belőlem desentor,
De megfogott engem a persecutor,
Erős vasat vert kezemre, lábamra,
Ugy kísért fel a kerület házára.

Kérem szépen persecutor uramat,
Oldozzák fel az én gyenge karomat,
Lopok olyan daru szőrű paripát:
Jászság, Kunság nem találja fel párját.

Nem tudható, hogy ez a ballada elkerült-e Gyulaihoz. A Magyar Népköltési Gyűjtemény I. kötetének balladái között ennek a típusnak egy változata sem szerepel. Varrótól, amint láttuk, *Török Zsuzsi* címen egy Karcagon gyűjtött balladát közölt, valamint Szabolcs helymegjelöléssel a *Bereg Náni* néven ismert balladát. Varró rövid élete alatt aligha járt Szabolcsban.

A balladát minden valószínűség szerint Debrecenben szabolcsi iskolatársától jegyezte le. Ez a *Szabó Vilma*-típusú új stílusú balladák legkorábbi — kontaminált — változatai közé tartozik.

Bereg Náni

*Bereg Náni, elvettelek volna,
Ha az orczád nem festetted volna,
Kilencz zsandár az ablakom leste,
Mikor Náni orczáját festette.*

*Bereg Náni kiment az erdőre,
Lefeküdt a tölgyfa hűvösébe,
Hármat négyet kiáltottam neki:
Kelj fel Náni, meglát itt valaki.*

*Kocsmárosné adjon egy itcze bort,
Hadd mossam le a torkomról a bút,
A szivemről a keserűséget:
Hadd felejtsem régi szeretőmet!*

*Édes anyám kiment kis kertébe,
Feltékintett a csillagos égre:
'Jaj istenem! Megölöm magamat:
Katonának viszik a fiamat.'*

*Édes anyám, ne öld meg magadat;
Inkább kérd meg kapitány uramat,
A kapitány uram is azt mondja:
Szegény legényből lesz jó katona.*

*Édes anyám' mért borítod gyászba,
Magad pedig örökös rabságba?
Bereg Náni, nem fáj-e a szíved,
Gyermekedet hogy elvesztetted?*

*Végig mentem a kállai utcán,
Szembe jött rám az én édes rózsám,
Szólnék hozzá, de rövid az idő:
Isten áldjon meg, kedves szeretőm!*

Bereg Náni kiment a vásárba,
Három pereczet vett a markába,
Azt a hármat kilencz felé törte:
„Tessék, zsandár, Bereg Náni vette!

Bereg Náni karmazsin csizmája,
De nem huzza többet a lábára.
Vasat vertek kezére, lábára,
Ugy kísérik a kállai várba.

Mikor Nánit kísérik a vason?
Megállanak a fekete-sason;
Paracsolja hejh a kocsmárosnak:
Száz itcze bort kilencz zsandár urnak!

Bereg Náni rózsaszín ruhája
Megakadt a rostély-ablakfába:
„Kérem szépen főhadnagy uramat,
Akaszsa ki rózsaszín ruhámat.”

Bereg Náni bokros pántlikája,
De nem fonja többet a hajába,
Tedd el, Náni, a ládád fiába:
Majd jó lesz a kis lányod számára.

Bereg Náni, nem fáj-e a szíved,
Gyermekedet hogy elveszítetted?
„Fáj a bizon, csak hogy meg nem hasad...
Hajh a rózsám Csehországba' mulat.”

Ki-kitekint a vár piaczára,
Hull a könnye halvány orcájára.

Varró Sándor népköltészeti gyűjtésének ennyi a fennmaradt emléke. A fenti példák is jól mutatják nemcsak az érdeklődését a népköltészet iránt, hanem a jó gyűjtőkészségét és a tanulságok megállapítására vonatkozó intuíciónál is. Közmondás és példabeszéd gyűjteményének hollétéről nem tudunk. Elkallódott, esetleg a Varró-család birtokában maradt. A halálhírét közlő Vasárnapi Ujság írta: „A fiatal ügyvédjelöltben irodalmunk egy buzgó, szépregevényekre jogosító munkást veszített el.” Ha hosszabb pályát ad neki a sors, bizonyos, hogy a XIX. századi folklórtörténet is gazdagabb lenne az ő munkásságával.

BARTHA JÚLIA

„Elvész az én népem, ha tudomány nélkül való”

Kátai Gábor, a hazai tudományos ismeretterjesztés úttörője

Az orvostörténetben a XIX. század a nagy kihívások százada volt. Pestis- és kolera-járványok tizedelték a lakosságot, egészségügyi ellátásról nem is beszélhetünk, a közegészségügy rendkívüli szervezetlenségét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a század derekán a Tiszántúl csaknem 300 ezres lakossága kórház és gyógyszertár nélkül volt. A fertőtlenítés nem volt még gyakorlat, papot hamarabb hívtak a beteghez, mint más vidékről való orvost. *Kirurgusok* (seborvosok, felcserek) és parasztbábák dolgoztak minden helységben ugyan, de ők képzetlenek voltak. Ennek ellenére érvágást, nadályozást, foghúzást, ficamot, holt gyerek kivételét, *mássának* (placentának) kivételét, amputációt és egyéb komolyabb beavatkozást is végeztek. Fizetésüket és státusukat 1795-ben szabályozta a Jászkun Kerületi Tanács.

Az előljárásság rendeletének hatására a városok igyekeztek orvosokat fogadni. A Kunságban Madaras járt az élen, ahol 1794-ben Matolcsi Imre személyében szolgálatba állt az első orvos. A Kerületek közgyűlése 1815-ben két kórház alapítását határozta el, de a nagykunok nem tartottak rá igényt, így azokat Halason és Berényben építették fel 1848—50 között.

A Kunságon másodikként Kisújszállás létesített orvos státust 1823-tól, majd Karcag 1831-től, végül Kunszentmárton 1853-tól. Karcag első orvosa Lenk Adolf volt 1832 szeptemberétől, majd utóda lett Kátai Gábor 1861-től, akit később a nagykunok kerületi főorvosuknak választottak.

Kátai Gábor Karcag város szülöttje volt. Rövid, de rendkívül gazdag életének java részét városunkban töltötte, ahol utca és a nagy körzettel bíró kórház viseli a nevét. Kátai Gábor életrajzának csak rövid vázlatára szorítkozom, hiszen életművének most nem orvostörténeti jelentőségéről szeretnék beszélni, hanem egy másik területéről, a tudományos ismeretterjesztő munkájáról, amely a közegészségügy szempontjából legalább olyan jelentős volt, mint a Gyógyszertani ismeretek vagy a Növénytan tankönyve.

Kátai Gábor 1831. október 4-én született, szegény sorsú családban. Alsóbb iskolái befejezése után, alig 14 évesen Hollay József gyógyszertárába adták segédnek, s itt dolgozott 1851-ig. Ekkor beiratkozott a pesti egyetemre gyógyszerész-hallgatónak. A diplomát végül Bécsben kapta meg, majd ismét visszatért szülővárosába, innen Törökszentmiklós, Tiszafüred, Szolnok, majd Pest következett, ahol 1856-ban a Pázmány Péter Tudományegyetem

orvosi karának hallgatója lett. 1861-ben megválasztották a Nagykun Kerület főorvosának. Még ez év őszén Karcag város 2000 aranyforintos ösztöndíjával külföldi tanulmányutat tett. Meglátogatott több holland, francia, osztrák intézményt. Visszatérve magánpraxist folytató, majd 1865-ben ismét Pestre került a Királyi Magyar Természettudományi Társulathoz, amelynek első titkára lett. 1868-ban hazatért Karcagra és 1878. február 28-án bekövetkezett haláláig itt élt és dolgozott.

Rendkívül termékeny szakíró volt. Az 1857-ben induló Orvosi Hetilap hozta Kátai Gábor első cikkét *A gyógyszerészet tudományi állása hazánkban* címmel. Az írásban azt fejtette ki, hogy tudományos műveltségünk előrehaladtáért magyar nyelvű könyveket kell kiadni. A kézikönyvek kiadására *könyvkiadó társulat* alapítását javasolta. Ugyanakkor a gyógyszerészek érdekvédelmére és szakmai irányítására *gyógyszerésztársulat* létrehozását is szorgalmazta. Az Orvosi Hetilapnak hosszú időn át munkatársa maradt, később még szerkesztője is lett, a lap 14 évfolyamában 103 ismeretterjesztő írása jelent meg. Az első cikkben felvetett gondolatok, bár nem kevés nehézségbe ütköztek, de végül valóra váltak: 1863-ban az Orvosok és Természetvizsgálók 9. Vándorgyűlése határozatot hozott arra, hogy a gyógyszerészek önálló egyesületbe tömörüljenek, 1864-ben pedig megalakult az Orvosi Könyvkiadó Társulat.

Az Orvosi Hetilapban cikksorozatot indított *Egyes mérgezési esetek köréből* címmel. Rövid írások voltak ezek, de annál fontosabbak, mert egyfajta szakmai fórumot teremtett a gyógyszerészeknek. Az eseteírásokon túl gyógymódokat és recepteket is közölt. Kátai Gábor széles érdeklődési körét igazolja, hogy más tudományterületen is felelősséggel vizsgálta az előrelépés lehetőségét. A Kerti Gazdaság folyóirat 1858. évi 4. számában azt javasolta: tájegységenként gyűjtsék össze a termőföldek minőségére és a gyümölcsfajtákra vonatkozó adatokat, hogy azokat a hazai gyümölcsstermesztés, nemesítés szolgálatába állítsák, s tájidegen fajtákkal ne kísérletezzenek a gazdák. 1858-ban *Mérgeзések és ellenszereik* címmel újabb nagyobb lélegzetű írása jelent meg. Az ekkor még alig 27 éves Kátai Gábor nevét már jól ismerték tudományos berkekben. *Gyógyszerismereti Közlemények* címmel sorozatot indított, amelyben az akkori legújabb gyógyszereket ismertette. 1861. március 13-án megválasztották a Nagykun Kerület főorvosának. A tisztség nagy felelősséggel járt, hiszen a közegészségügy rendkívül alacsony színvonalon állt, amint azt a bevezetőben már hangsúlyoztam. Hivatalba lépése után azonnal munkához látott: javasolta kórházak létesítését, az elmebetegek számára külön kórházak állítását, a járványok megfékezésére a mocsarak lecsapolását, a jó ivóvízű kutakat, közfürdőket, a települések tisztaságának rendezését. Nem rajta múlt, hogy mindezek csak később valósultak meg.

Az életrajzhoz hozzátartozik egy eddig nem ismert adat, ami a Karcagi kalendárium idejében olvasható Kiss Lajostól: az, hogy Kátai 1865-ben pályázott a pesti egyetem növénytan tanszéke megüresedett egyetemi tanári állására. 1867-ben az Orvostudományi Tanári Testülethez nyújtott be pályázatot az ugyancsak megüresedett elméleti orvostani tanszék elnyerésére. Mindkét pályázata sikertelen volt, pedig ekkorra már igen jelentős volt a munkássága, önálló kötetekkel bizonyította, hogy ha tankönyvet tud írni, latin, francia, román, olasz, német és angol nyelven társalgási szinten beszél, orvosi könyveket fordít, tanári pályára is alkalmas. Ekkorra már megjelent a *Növénytan, különös tekintettel a gyógyismé- re, Pest, 1865. Állattan, különös tekintettel a gyógyismé- re, Pest, 1864.* (Ez utóbbi

különösen figyelemre méltó a későbbi járványtani munkásságát illetően, mert részletesen foglalkozik a legyekkel, a járványok legfőbb terjesztőivel.) Megjelent a *Részletes Kór- és gyógytudomány tankönyve Pest, 1865.* (Niemeyer J. kétkötetes munkáját fordította magyarra.)

Terjedelmesebb írások voltak még a *Királyi Magyar Természettudományi Társulat Közlönye V. kötet (1866.) — Vegyészeti és gyógyszerészeti, Pest, 1866.* (ebben a gyógyszer-tan fejezetet írta Kátai Gábor). — *Mit kell tennünk a cholera csapásainak enyhítésére, Pest, 1866., Cholera szabályzat, Pest, 1866., A királyi magyar természettudományi társulat története (A társulat 25. évi jubileuma alkalmából írta Kátai Gábor, Pest 1867.*

Az említett sikertelen pályázatai végén szerényen megjegyezte: "Növénytani és állattani gyógyszerisméimmel első valék, ki ezen tudományt nyelvünkön és irodalmunkban meghonosítám."

Kátai Gábor rendkívül alapos kutatómunkát végzett egy-egy ismeretterjesztő írás előtt is. Amikor a XVIII. század végi karcagi pestisjárvány okait kutatta, levéltári források alapján állította össze szinte napról napra a járvány krónikáját. Az írás elemi erővel hat még most is, mert részletesen leírja, hogy a félig eltemetett halottra rátaláló gyerekek hurcolták szét a kórt. Volt olyan család, amelynél naponta kettesével haltak meg a gyerekek. Mivel a gyermekruhákat megörökölték mások, egy ruhából 8-9 gyerek is kihalt. Vagy másik ugyan-csak karcagi esetet ír le, amikor a rühes gyereket kemencébe bújtatással „gyógyították”. Általános volt a néphitben, hogy a bőrbetegségben szenvedő gyerek *váltott gyerek* — születésekor elcserélte a boszorkány és kemencébe bújtatással, a kéményen át lehet visszacserelni. Sok szerencsétlen gyermek halálát okozta ez. A befűtött kemencében egészen összeégtek, a bebújtatott gyerekek. Kátai tudta, hogy a babona ellen csak felvilágosítással, közérthető módon lehet eredményesen harcolni. Amikor 1865-ben a Természettudományi Társulat első titkárává választották, természettudományi estélyeket szervezett, ezek voltak a későbbi tudományos ismeretterjesztő előadások kezdeményei. Az 1873-as kolerajárvány idején az alföldi megyék kolerabiztosaként szervezte a járvány megfékezését. Munkájáért királyi elismerésben részesült. 1877-ben, az újonnan alakult Jász-Nagykun-Szolnok megye tiszti főorvosának választották. Életének utolsó szakaszában Karcagon élt, itt szerkesztette a korábban elkezdett folyóiratokat, és írta a szakmai rovatokat, ismeretterjesztő cikkeket. Dolgozott *A gyógyászat, A vegyészet, A magyar ember könyvtára, A Természettudományi Társulat Közlönye, A Közegészségügyi és Törvényszéki Orvostan, A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűléseinek Munkálatai, a Hon, a Természet* folyóiratok számára. Mindvégig hű maradt az első írásában megfogalmazott hitvallásához: „Nem a seregek, nem a puskák hatalma, hanem az elvitathatatlan, megtörhetetlen, egyedül biztos hatalmak azok, amelyeket a tudomány, az értelem foka valamely nemzetnek biztosít. A nevelés és tanítás az emeltyük, melyek a nemzetek hatalmát fokozzák. Minden tudományos szaklapunk egy-egy fegyveres tábor, mely ha helyesen van felszerelve a sötétség légióit előbb utóbb szétoszlásra kényszeríti.”

Kátai Gábor rövid élete (hiszen alig 47 évet élt) sok megszívlelendő tanulsággal szolgálhat az utókor számára. A nevét viselő kórház orvosi kara és nővérgárdája büszke lehet Kátai Gábor nevére, mert az ő pályája igazán bizonyítja azt, hogy egy kisvárosban élve és dolgozva is szolgálhatjuk a tudományt, vagy csak egyszerűen dolgunkat téve, a közjót.

EGRI MÁRIA

„Ti borotok megiván ...”

Pólya Iván festőművész pályája

Pólya Iván festészete, személyisége alig ismert a nagyközönség előtt, a művészeti szakirodalomban. Vezetéknevéről mindenkinek a több művészeti ágban is jeleskedő, jóképű, társaság központja, a szolnoki művésztelep „kedvence”: Pólya Tibor ötlik eszébe. Iván három évvel később született, fejlődésére minden szempontból hatással volt humorral, bohémsággal, ötlettel teli, kitűnő tehetségű bátyja. Példájára indult művészi pályáján, először szobrászatot tanult,¹ majd testvére tanácsára tért át a festészetre. Első próbálkozásai idején nevüket már Pólya Tibor sikerei fémmjelezték. Erős egyéniségű bátyja mellett nem jutott neki elég fény, karaktere elhalványodott. Pályája során, főként, amíg Szolnokon lakott, ő volt „a Pólyák” fiatalabbika, az „Ivánka”.

Pólya Béla és Waniek Irma házasságából született 1889. november 10-én Szolnokon. Teréz és Tibor után harmadikként.² Később még egy lánytestvérük született, Éva. A szülők korán meghaltak, ami a kamasz fiúk számára sok problémát okozott, főként a tanulásban. Gyámolásukat a jóval idősebb Tessa nővérük s annak férje vállalta. A Pólya fiúk Szolnokon kezdték iskoláikat, de hamarosan a művészet, a művésztelep vonzáskörében találták magukat. Olyannyira, hogy a tízes évek elején követték Iványi Grünwald Bélát Kecskemétre, ahol rövid ideig az induló művésztelepéhez csatlakoztak. Iván inkább a plasztikához érzett vonzódást, ezért az Iparművészeti Főiskolán szobrászati tanulmányokba kezdett, de bátyja ösztönzésére Párizsban festészeti stúdiókkal folytatta. Hazatérve Szolnokon élt egy darabig, majd a fővárosban telepedett le. Egy ideig a római Collegium Hungaricum ösztöndíjasa volt. Nyaranta azonban továbbra is a Zagyva-parti művésztelep rendszeres vendégeként vett részt a kolónia alkotó munkájában, kiállításain, közéletében. Jelen dolgozatunkban nincs lehetőségünk arra, hogy a Szolnok környékéhez kötődő képzőművészet 19. századi előzményeiről, a művészkolónia 12 műtermének felépítéséről, 1902. június 29-én történő átadásáról, s további történetéről szóljunk. Törzs-, és vendégtag-rendszerrel működő nyári művésztelep volt, ahová a budapesti művészársadalom legjobbjai kötődtek. Fenntartását, működését évtizedeken át csiszoló-alakuló szabályzatokkal a még 1901-ben meglakult Művészeti Egyesület biztosította. Mind a telep, mind az egyesület történetét ez esetben mellőznünk kell. Jelen lehetőségek között egy célunk lehet, hogy a legkevésbé ismert

művészek munkásságáról a lehető legtöbb összegyűjtött anyagot közreadjuk. Ezért most elsősorban Pólya Ivánról szólnak.

Víg kedélyű, szellemes ember volt, a művésztelepi mulatságok egyik fő szervezője. S mint ötletgazdag, kreatív művész, „a drága, kedves, aranykezű festő, fúró-faragó, feltaláló Iván bátyám!” — miként unokahúga aposztrofálja³ — a művészkertben rendezett ünnepségek díszleteinek, jelmezeinek, plakátoknak, verses meghívóknak egyik kivitelezője. Számos anekdota, vidám történet kering a szolnoki művészkolónia ünnepeiről, a tiszai csónakázásokról, strandolásokról, ahol a mókamesterek egyike mindig Pólya Iván volt.⁴

„...mint ember, egyike volt a legszeretetre méltóbb közvetlen egyéniségeknek, aki mindenhez értett” — emlékezik róla a Szolnok és Vidéke.⁵ Kedélyére jellemző, amit unokahúga, Pólya Gogó mesélt róla. „Náluk nem volt gyerek, aranyos feleségével, Kallós Sárival, Dolly kutyájukat dédelgették. Ha valami olyasmiről folyt a szó, amiről nem akarták, hogy Dolly megértse, németül beszéltek.”⁶

1936-ban a szolnoki művészek Nemzeti Szalonban megrendezett kiállítása kapcsán a lap riportere „portrékat” rajzol a tíz kiállító művészcsoportról. Pólya Ivánról a következőket írja. „halk szavú művészember, aki helyett mindig a képei beszéltek, amelyen impresszionista stílusban a föld, a víz, a levegő és az emberi test jelenítődnek meg. Technikáról Pólya Ivánnál nemigen beszélhetünk, mert ő éli a képeit és a látott motívumokat megfürdetsi kiegyensúlyozott éleslátásában, amitől azok derűs színeket kapnak és optimizmusán átszűrődve világos fényözönben vetítődnek elénk. Aktjain villan a fehér bőr márványos szépsége és érződik a hús az epidermis alatt. Tájékepein is a kolorit fénylően domborodik ki; a füvek, virágok és a házak napsütést lehelnek magukból felénk. Valóságos ezermestere a finom, költői hatásoknak, amiket soha nem hagy kiaknázatlanul, annak ellenére, hogy témái mindig csak festői hatásúak, minden zavaró mellékzöngye nélkül. Azt is megállapíthatjuk Pólya Ivánról, hogy lépést tud tartani a kor modernizmusával, amivel kifejeztük értékét is, amit a képszerető emberek megbecsülnek és elismernek.”⁷

S bár a legtöbb esetben együtt emlegették Pólya Tiborral, a kitűnő szemű műtörténész, Lyka Károly szinte első nyilvános jelentkezésekor észrevette művészetük eltérő vonásait. „Három évvel fiatalabb öccse, Pólya Iván, sokban különbözött tőle. Más volt a művészi vénája — írja — Párizsban is volt, még a római magyar intézetben is. Eleinte mintázással foglalkozott, azután a festésre tért át, amely csöppet sem hasonlított bátyja festéséhez. Gonddal és elmélyedve vitte vásznára a Balaton hatalmas víztükrét, amelynek képe elfoglalja a festmény legnagyobb részét, rajta embereit is (Balatoni halászok). Ezt a művét a Szinyei Társaság 1935-ben a tájképdíjjal tüntette ki.”⁸

A Művészeti Egyesületnek a kolónia anyagi fenntartására tett kísérletei közé tartoztak az igen nagy érdeklődés mellett megrendezett művésztelepi nyári garden partyk. Az 1934-es ünnepséget a Szolnoki Újság különszáma kísérte, amelyben többek között karikatúrákkal illusztrált rövid történetekkel mutatta be a telepen dolgozó művészeket. Pólya Ivánról ezt írja: „...most a viaszkkal való festéssel kísérletezik, budai lakásában reflektort szerelt fel s azzal üldözte a Rózsadomb imbolygó szerelmes-párjait, (két hét múlva a rendőrség érdeklődött, mi van itt: titkos fényjeleket adnak le ebből a házból), gyártja a legszemlemezesebb horgászati felszereléseket, (megtörtént eset az, hogy nem győzte kivárni a nyarat, a horgot a

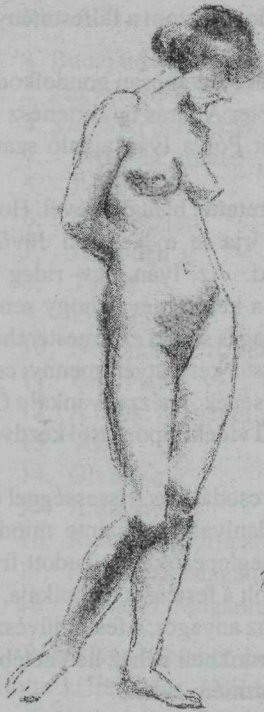

Egri Mária: „Ti borotok megiván ...”

Marokszedő
(1933, papír,
ceruza, DM
Ltsz.: 71.9.1.)

Akt (1933, papír, pitt, 29,8x22,8 cm,
DM Ltsz.: 75.14.1.)

Kaszafenő (1933, papír, ceruza,
27,1x18 cm, DM Ltsz.: 71.8.1.)

budai bérház ablakán vetette ki s egy arra járó nyugdíjast fogott meg vele), most legnagyobb öröme egy gyönyörű csillagászati látcső, rövidesen felszereli a telepen.

Mint költő sem utolsó, asszonanciában ő tartja a világrekordot. Egyszer a bátyjával, Tiborral együtt vendégségben volt, utána sokáig borozgattak, mikor távozni készültek, a házigazdák megkérték őket, írjanak valamit az emlékkönyvükbe. Iván nagyhirtelen ezt költötte:

*Ti borotok megiván,
Elbúcsúzunk:
Tiborotok meg Iván.*⁹

A művész ugyanakkor mélyen gondolkodó ember volt, ezt tükrözi néhány nyilvánosság előtt tett nyilatkozata is. Például 1932-ben az Irodalmi Kurír közli a 30 éves szolnoki művésztelep jubileuma alkalmával megrendezett kerekasztal-beszélgetést, amelyet a művészek a festészet jövőjéről folytattak. Pólya Ivántól ezt idézi: „Stílusok születésénél az építészet lendül neki legelőbb s ezt követi sorban a szobrászat, majd a festészet. A mai általános forrongásból kicsillognak az új építészet első formái, melyek a fénynek, levegőnek és általában a higiéniaának jegyében születtek. Festő létemre elsősorban a festészet jövője érdekel s miután a függvénye, kiegészítője az építészetnek, a festészetet is a jövőben világosnak, derűsnek látom s éppen higiéniai okokból valószínűnek tartom aalfestmény, a freskó újraszületését.”¹⁰

Hivatalos alkalmakkor is több ízben vették igénybe a művész „hangosan gondolkodó” képességét, többek között 1933-ban a Városi Színházban dr. Péter András műtörténész „A modern művészet problémái” címmel tartott előadás-sorozatát Pólya Iván ajánló szavai vezették be.¹¹

Nagyon erős kapcsolat fűzte bátyjához, aki szinte atyai szeretettel bánt öccsével. Hogy milyennek látták őt, őket szülővárosukban, azt megkapóan írja le a Nemzeti Jövőnk újságírója. „Ivánnak keresztelték, Ivánkának hívta mindenki. Az Iván név rideg és félelmetes, rettenetes orosz cárok emlékét idézi; nem illett ez a keresztnév sehogy sem a csendes művészhez, a dióbarna szemű álmodozóhoz, a furás-faragás szelíd ezermesteréhez; Tibor érezte ezt, és Ivánkára szelídítette. Hogyan szerette egymást a két testvér; mennyi csurom szeretet volt benne, ha Tibor gordonka hangján odaszólt öccsének: »nézze Ivánka!« Ők, akik szinte pertu viszonyban voltak az egész világgal az egyszerű vidéki riportertől kezdve a koronaőrökig, egymást szemérmesen is becézgetve magázták.

Ivánka érdekes és kitűnő művész volt. Ő volt az örök fiatal; csodálatos frissességgel tudott megújhódni, új formanyelveken mondani az örök mondanivalókat, szinte minden évben minden kiállításán más és más volt vonzó és érdekes, meglepést keltő. Tudott friss színeket keverni, a művészetben is ezermester volt, kisujjában volt a festészet technikája, az országban nem volt még egy művész, aki annyira ismerte volna az anyagot, a festőművészet matériáját, mint Ivánka. Kutató volt, kereső, aki a művészek korunkbeli nehéz helyzetében sem tudott megalkudni, engedményeket tenni, hűtlen lenni az eszményekhez.”¹²

A szolnoki újságok híradásai szerint zsánerképeivel, tájképeivel, szolnoki utcákat, a Tabánt ábrázoló festményeivel, portréival rendszeresen szerepelt a művésztelep őszi kiállításain. De tevékenysége ismert volt plakát és újságrajzai, politikai karikatúrái kapcsán

is. A korabeli nyomdatechnika behatárolt fotóközlési lehetőségei miatt szívesen vették igénybe rajzkészségét még a rendőrségi krónikák illusztrálásához is.¹³

1913-ban, a szolnoki művészkolónia alapításának tízéves jubileumára kiadott kis könyvecskében dr. Lázár Béla a fiatal, sokat ígérő tehetségek között említi nevét.¹⁴

A szolnoki kolónia 1927-ben ünnepelte megalakulásának 25 éves évfordulóját. A jubileumra készült Emlékkönyvben a művészteleppel foglalkozó cikkek bibliográfiájából kevéske információt kapunk Pólya Ivánról: „A háború alatt és után számos cikkben foglalkoztak a napilapok Fényes Adolf, Zádor István, Vidovszky Béla, Jávor Pál, Pólya Tibor, Szüle Péter, Pólya Iván időközben rendezett kiállításával.” Lázár Béla ugyanitt közölt „Törzstagok és a telep többi művészei” — írásában nevét Pólya Tibor után említi. „Testvéröccse, Pólya Iván, ugyancsak a telep neveltje. Nyugodt, higgadt formalátása és egybefoglaló kompozíciós érzéke, mind egyaránt kedvező ígéret továbbra is biztató fejlődésére.”¹⁵ A negyedszázados jubileumi kiállításon Pólya Iván a 12. sz. műteremben, Korda Bélával állított ki; mellettük Meilinger Dezső és Zemplén M. Viktor szerepelt még egy-egy képpel. A kortársi katalógusokhoz hasonlóan a felsorolt képek mellett semmilyen azonosításul szolgáló adat nem szerepel. Az árak alapján csupán sejtjük, hogy a művész kisebb, illetve nagyobb méretű olajjal festett képeket állított ki.

	Pengő
1. Budai udvar	300
2. Zagyvahíd	200
3. Szolnoki parasztlány	350
4. S.Gy.-né arcképe, magántulajdon	
5. Putri	200
6. Utcarészlet	200
7. A modell	500
8. Tanya	350
9. Pihenés	400
10. Nepomuki Szt. János	300
11. Zagyvapart	700
12. A csók. Magántulajdon	
13. Akol	400
14. Olvasó mő	600
15. A torony	350
16. Kelemen Mária arcképe. Magántulajdon	
17. Pali bácsi. Magántulajdon	
18. A család. Magántulajdon	

Pólya Iván 1924-ben és 1931-ben az Ernst Múzeumban, 1929-ben a Nemzeti Szalonban állította ki munkáit. Utóbbi kiállításával kapcsolatban Lyka Károly így ír: „Pólya Iván enteriőröket, apró, egészalakos női képmásokat juttatott az érdekes kiállításba”¹⁶ A szolnoki Damjanich János Múzeum képzőművészeti gyűjteményében őriz egyet ezek közül a könnyedén festett, dekoratív egész alakos női portrék közül.¹⁷

1932-ben a művésztelep a 30 éves jubileumi kiállításra készült, amelyet a hagyományokhoz híven a szolnoki műtermekben, illetve a fővárosban kívántak bemutatni.¹⁸ A Szolnok és Vidéke riportere interjút készített a művészekkel a közelmúlt eredményeiről és a terveikről. A telet majdnem mindenki nagy munkában töltötte. Pólya Ivánról megtudjuk, hogy „a Céhbeliek, a Magyar Művészek Országos Szövetsége és a Képzőművészeti Egyesület hívta meg tagjául s így ezen egyesületek kiállításain, mint másutt is, szép sikert aratott.”¹⁹

„... komoly megindultsággal tekintünk az idén a Művésztelep felé, hiszen most ünnepeljük annak 30 éves jubileumát... A művészek mindenesetre elsősorban Szolnokért és Szolnoknak rendezik meg a jubiláris kiállításukat itt az »alma mater« falai között és bizonyára ide fog vándorolni a 10 napi kiállítási idő alatt a magyar művészeti élet és a magyar műgyűjtők társadalmának sok kiválósága. A magyar »Barbison« jubilál és vele örül Szolnok és az egész ország — írja a Szolnoki Újság —. Végig néztük azt a megfeszített, szorgalmas munkát, amivel művészeink a kiállításra készülődnek és már előre beszámolhatunk közönségünknek, hogy a sok értékes látnivaló között egy kevés útmutatással szolgálhassunk.” A riporter műteremről műteremre jár, ekként mutatja be a jubileumi kiállítás anyagát. „Pólya Iván műtermében körülbelül 17 képpel találkozik a néző. Élénk színekkel elgondolt tempera festményei bizonyára a közönség kedvencei lesznek. Értékes akt stúdiumai is vannak. Így a »Fekvő nő« (fejjel le) nagy olaj, valamint az »Ülő nő« tempera ennek reprezentánsai. »Feleségem gitárral«, »Tabáni részlet«, »Szandai hangulat« és a modern vonalú »Gyümölcshordó fiú«, valamint a »Tiszaparti park« az értékesebb alkotásai.”²⁰

Aba-Novák Vilmos, a szolnoki művésztelep két világháború közötti időszakának legnagyobb formátumú művésze 1928-tól 1930-ig a Római Magyar Akadémia ösztöndíjasa volt. Itt fedezte fel magának a tempera technikát, amelyet kiválóan alkalmazhatott erős színekre épülő, mozgalmas táblaképeinél, muráliáinál. Ezeket a képeket 1931-ben az Ernst Múzeumban mutatta be a nyilvánosság előtt, technikája revelációként hatott a művész-társadalomra. A szolnoki kolónián például alig volt művész, aki nem próbálta legalább egy ideig a tempera technikát. Ismerünk nagyszerű munkákat Pólya Tibortól, Chiovini Ferenctől, Borberek Zoltántól, Patay Mihálytól. Hogy Pólya Iván is festett tempera képeket, azt munkássága kutatásának jelen stádiumában sajnos csak a sajtóból tudjuk.

A Művészeti Egyesület számos ötlettel próbálta Szolnok közönségét a kiállításokhoz édesgetni, különböző részletfizetési kedvezménnyel, képsorsolási akciókkal képvásárlásra buzdítani. A jubileum évében „Negyvennégy képet sorsoltak ki a Művészeti Egyesület közgyűlésén” — írja a Szolnoki Újság. Egyben közli a képek nyerteseinek névsorát, mely szerint:

11. PÓLYA IVÁN: „Zöldruhás nő”. — Dérczi Péter.

12. PÓLYA IVÁN: „Zagyvaparti részlet”. — ifj. Szele Béla.

13. PÓLYA IVÁN: „Tabán”. — Erneyi Lajos” tulajdonába került.²¹

A szolnoki Művészeti Egyesület képsorsoláshoz hasonló célú próbálkozása volt a képkiallítások bevétele a város közepére. Először a kolónián rendeztek be egy állandó képtérát, ahol retrospektív anyag mutatta be a művésztelep korábbi tevékenységét, és az ak-

kori törzs- és vendégtagok munkásságát. A csekély látogatottság miatt azonban úgy vélték talán nagyobb lesz az érdeklődés a tárlatok iránti ha nem kell a közönségnek „kifáradnia” a művészkerthbe. Ezért a Nerfeld palotában, a Casinóban, Faragó Sándor „Bagoly” könyvhangszer-játék áruházában, éttermekben is rendeztek tárlatokat. Míg nem Gettler Izidor bankjának Magyar utcai ingatlanában térítés nélkül, egy állandó bemutatkozási lehetőséget biztosított a művészek számára. Ez lett a Művészeti Egyesület belépődíj nélkül látogatható képtára. „A festőművészek egyéni kiállítása helyett, a nyári hónapokra, amíg a piktorok maguk is közöttünk vannak, a Művészeti Egyesület Magyar utcai állandó kiállítási csarnokában olyan tárlatot kapunk szombaton, amelyen a szolnoki művésztelep minden jelenlegi tagja képviselve van néhány képpel. — közli a Szolnok és Vidéke 1933-ban”.²² Pólya Ivántól a „Templom reflektorban” című képére hívja fel a figyelmet.

A szolnoki Művészet Egyesület 1933 évi tárgysorsjátékaról tudósít a Szolnok és Vidéke, amelyből kissé részletesebben értesülünk a gazdasági célú akció mibenlétéről. „Érdekes ötlettel akar magának kis tőkét gyűjteni a Szolnoki Művészeti Egyesület, amely a mostoha viszonyok miatt nemes munkáját — megfelelően végezni nem tudja. Tárgysorsjátékot rendez, amelyen a szolnoki telep festőművész tagjainak festményei és rajzai kerülnek kisorsolásra. Kibocsájtásra kerül 25 ezer darab sorsjegy 12500 pengő értékben és ugyanennyi az értéke a 265 műalkotásnak, amelyekhez a szerencse juttatja azokat, akik a sorsjegyeket darabonként 50 fillérért megvásárolják, Aba Novák, Borberek, Chiovini, Fényes, Istókóvits, Pólya Iván és Tibor, Révész, Szlányi, Vidovszky, Zádor és Zombory művei így majdnem anyagi áldozat nélkül jutnak azok birtokába, akik belátják, hogy ma mindenkinek kötelessége segítségére sietni a Művészeti Egyesületnek, amely eddig a maga erejéből, tagjai befizetett díjaiból végezni tudta munkáját, most azonban — amikor tevékenysége elé leküzdhetetlen akadályok tornyosulnak — kénytelen a szükséges tőke megszerzésére a legnagyobb erőfeszítéseket tenni. A sorsjáték megrendezésével azonban ezt is oly módon teszi, hogy mindenki, aki segítségére siet, abban a reményben lehet, hogy kis áldozata a legnagyobb és legszebb nyereséményhez juttathatja. A sorsjegyek árusítása a közeli napokban már megkezdődik.”²³ A névsorból azt is megtudhatjuk, hogy a harmincas években milyen kiváló művészek voltak a telep törzstagjai. A sorsolásra kerülő kétszázhatvanöt nyereséményből húszat a Magyar utcai kiállítási helyiségben akasztottak a falakra művészsorsjegy vásárlására csábítva a látogatókat.²⁴

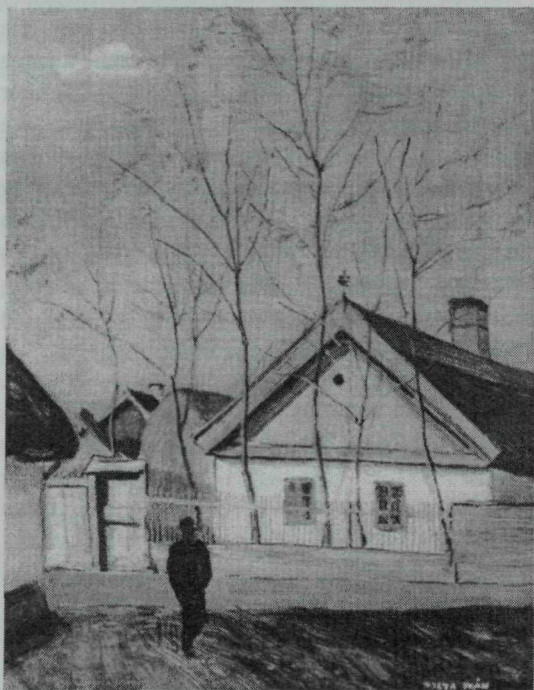
1934-ben Pólya Iván Szegeden állít ki a művésztelep néhány tagjával, s Borberek K. Zoltánnal szerepel a „Paál László Társaság Művészegyesület” budapesti jubiláris kiállításán.²⁵ A következő esztendei őszi kiállításon a művésztől a Tiszapart, a Nyári Tisza és a Bárkák című festményeit emlegeti a kritika.

1936 márciusában a Nemzeti Szalonban rendezték meg a szolnoki művésztelep jubiláris kiállítását. „Többször beszámoltunk a holnap bezáródó szolnoki művésztelepi festők Budapesten, a Nemzeti Szalonban rendezett kiállításáról, amelyet az egész fővárosi sajtó osztatlan lelkesedéssel és dicsérettel kommentált. Ez a siker Szolnokra is ráirányította a figyelmet és művészeink ismét dicsőséget szereztek városunknak — írja a Szolnok és Vidéke. A kiállítás azonban nemcsak erkölcsi haszonnal végződött, mert sok vásárlás is történt. Alig van művész, aki ne adott volna el néhány képet. A legérdekesebb vásárlás mindenesetre, hogy a magyar állam is beállt a vevők sorába.

Pólya Ivánt érte ezúttal az a szerencse, hogy a magyar állam megvette Magányos csónak című képét, amit a művész szolnoki kiállításán is láttunk már és gyönyörködtünk benne. Pólya Iván művészetének megérdemelt jutalmazása ez a hivatalos elismerés is, amit igaz örömmel vett tudomásul a művész nagyszámú híveinek serege.²⁶

Ugyancsak az újságból tudjuk, hogy még az év márciusában Pólya Iván mandulaműtéten esett át. A könnyebb beavatkozás érdekessége, hogy a műtétet Germán Tibor egyetemi tanár, egyik legnagyobb színésznőnk, Bajor Gizi férje végezte.²⁷ A következő év eleji hírek legérdekesebbike, hogy Pólya Iván Párizsban a világkiállítás magyar pavilonja számára „Tiszai halászat” című festményét készíti.²⁸ Májusban a Műcsarnok Nemzeti Kiállításán „munkában gyöttrődő rakodó munkásaival” tűnt ki.²⁹ A művésztelep alkotóinak augusztus 28. — szeptember 3. között megrendezett őszi számadó tárlatáról Pólya Iván hat képe közül a Szolnok és Vidéke kritikusa a „Búcsúsok” című „mozgalmas” vásznát emeli ki.³⁰ A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Lapok riportere bővebben elemzi a bemutatott alkotásokat: „Meglepetéssel és örömmel szemléljük Pólya Iván tarka népviseletbe öltözött magyar alakjait, falusi jeleneteit. Az új témakör művészi megújulódásról tesz tanúságot.”³¹ Témája szerint ide kapcsolható Pólya Polgár Galéria 21-es aukcióján feltűnt, „A nyár allegóriája” olajképe. Fialat leány áll a kompozíció középpontjában. Fejére fehér kendő borul, fehér blúzán nyitott sötét mellényke, piros szoknyája előtt kék kötény, lábán papucs. Maga előtt tartott jobb kezéből sarló ível a baljában lévő kalászcsozor fölé. A sarló, a

Utca (fa, olaj, 44x34 cm, DM Ltsz.: 69.7.1.)

búzakalász attribútumaival álló lány madonnaszerű arcvonásaival, nyugodt, kissé kontrasztos tartásával, egyszerű, szinte jellegtelen paraszti ruházatával a nyarat, az aratást szimbolizálja. Az alacsony szemhatáru aransárga föld, a csupán az égbolt tetején, a lány feje fölött felkékülő sötét égbolt lágy foltjai övezik az egész vertikumot betöltő nőalakot. A nagyméretű vászon feltehetően épületbelső díszítésére, megrendelésre készült, egy négy évszakot szimbolizáló sorozat darabjaként.³²

Majdnem minden szolnoki újság beszámol a Művészeti Egyesület szeptember 5-én tartott választmányi és közgyűléséről, és az egyesület tagjai között kisorsolt képekről. A felsorolásból tudjuk, hogy Pólya Iván „Móricliget” című festményét dr. Montagh Ákos, „Zagyvapart” munkáját dr. Urbán Lajosné, „Cirkusz” képét dr. Ladányi Sándor nyerte el.³³

1937. október 19-i dátummal „Pólya Iván festőművész és Hollós Mattioni Eszter festőművész, Budapest” kérelmet adnak be a Magyar Királyi Szabadalmi Bírósághoz „Eljárás alakzatos lapok, kiváltképpen műkölapok előállítására”.

1938-ban „Pólya Iván hímeskő szabadalmának sikere” címmel ad hírt a Szolnoki Újság. „Igen nagy keresletnek örvend Pólya Iván művészi hímeskő szabadalma, amely falak, épületek legszebb díszítésére alkalmas, olcsó hazai anyagból készül és előállítási ára is igen olcsó, úgyhogy kitűnően pótolja a drága mozaikot. Mint értesültünk, Pólya Iván, a kiváló művész klubházak, községházak, közintézmények részéről kapott ajánlatokat és érdeklődéseket falba építendő címerek, emléktáblák részére.³⁴ Az apró mozaiknál nagyobb, egységes kemény, színes felületekkel dolgozó igen dekoratív murális technikát, a „hímeskövet” az örök kísérletező Pólya Iván ötlete alapján valósították meg, és szabadalmaztattak. Korai halála miatt azonban elképzeléseit nem tudta megvalósítani, Mattioni Eszter viszont még évekig alkalmazta, tökéletesítette. Évtizedek elteltével feledésbe merült a kezdeményező Pólya, a művész özvegye sem sokkal élte túl férjét, nem volt aki védje Pólya Iván szerzői jogait. Így a hímeskő fogalma teljes egészében Mattioni Eszter nevéhez kapcsolódott. A család sosem tudta megbocsátani a művésznőnek, hogy kiállításai, sikerei alkalmával tett nyilatkozataiban ráhagyta a sajtóra, a művészettörténetesekre a „hímeskő” neki tulajdonított szerzőségét, egyszer sem említette művésztársa nevét. Pólya Iván „Fürdő nő” hímeskövét 1943-ban helyezték el a margitszigeti Palatinus strand előcsarnokában.

1937 ősze szomorú eseménnyel zárul. November 29-én tragikus hirtelenséggel meghal Pólya Tibor. A szeretett testvér, a művésztárs. Gyenge szíve vitte el, mint ahogy majd két évvel később Iváné is felmondja a szolgálatot. Iván Pesten él, de a nyár minden évben haza húzza. Egészségi állapota 1938 nyarán már annyira megromlott, hogy nem tud részt venni a művésztelep munkájában sem. Az őszi tárlaton ennek ellenére bemutatták néhány képét, amelyekről a kritika is említést tett. „Olajai lágy tónusban pompáznak. Minden egyes képe csodálatos ragyogású tiszta gyöngyszem, melynek szépségével alig tud a szem betelni. („Balatonederics, Reggel”, „Balaton”)³⁵

1939. június 16-án az ő szíve is megállt, mint két évvel korábban bátyjéé. Életrajzi adatai, meleg részvét teli hangneme miatt egészében közöljük a Szolnok és Vidéke nekrológiáját. „Súlyos gyász érte nemcsak Szolnok városát és a Szolnoki Művésztelepet, hanem az egész magyar képzőművészetet. Festészetünk egyik kimagasló alakja, Pólya Iván, — a két év előtt elhunyt nagy karikaturista Pólya Tibor testvéröccse — pénteken este Budapesten, Margit-körúti lakásán ötvenedik életévének küszöbén meghalt.

Pólya Iván festészete és művészetének lényege vérbelien szolnoki volt. Itt született 1889. november 10-én, itt járt iskolába, innen indult el a pesti művészeti iskolába, hogy szobrász legyen, és vésőjével mutassa meg a világnak Istenáldotta tehetségét. A sors úgy rendezte meg Pólya Iván élete színjátékát, hogy kikerült Párizsba, ahol tehetsége átrétegződött és eltolódott a festészet felé. Felcserélte a vésőt az ecsettel, ami ugyanolyan sikereket hozott számára, mint bátyjának, Pólya Tibornak. Nemes veretű, finom realizmussal kidolgozott, naturalista stílusú képei csakhamar csemegéje lett a kiállításoknak és a közönség érdeklődésének. Állandóan fejlődött, ami azt eredményezte, hogy a különféle képzőművészeti társaságok tagjaiikká választották. Az Országos Képzőművészeti Társaság, a Paál László Társaság, a Munkácsy Céh és a Szolnoki Művésztelep tagja volt. Több

Női portré (1934, 50x38 cm DM Ltsz.: 72.212.1.)

Appoinyi Albert (olaj, vászon, 91x71 cm, DM Ltsz.: 55.33.1.)

kitüntetésben részesült, így megkapta a Balló-díjat, a Szinyei-Merse tájfestési díjat és a Balatoni Társaság ösztöndíját. Főkép a víztájakat, a Tisza, Zagyva és a Balaton környékét vitte vászonra, élénk színérzékkel, fölényes tudással, biztos szerkesztési adottságokkal. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium megbízásából tavaly lent időzött a Balatonnál, e tanulmányútján festett képeiből rendezték utolsó kiállítását a Nemzeti Szalonban.

Pólya Iván mint ember, egyike volt a legszeretreméltóbb közvetlen egyéniségeknek, aki mindenhez értett, valóságos ezermester volt. A világháborút is végigküzdötte.

Az elmúlt napokban nagy szomorúsággal hallották Szolnokon, hogy Pólya Iván súlyos beteg. Angina pectorisa van, eszméletlen állapotban, élet és halál között vergődik egy szanatóriumban. Ma reggel pedig szíven vágta a szolnokiakat a gyászos hír, hogy Pólya Iván is elment, itt hagyta ő is ezt a világot és már csak a mennyországban fogja kibontani sokszínű palettáját, hogy ezentúl az égi tájakat rögzítse vásznára.

Temetése vasárnap lesz Budapesten, amelyre városunkból sokan fognak felutazni, hogy utolsó Istenhozzádot mondjanak a Szolnoki Művésztelép felejthetetlen emlékü, kedves és nagy festőművészenek.”³⁶ Két nappal később a temetéséről is tudósít a lap. „A magyar képzőművészet s egyszersmind a magyar művészvilág nagy halottját, a tragikus korán elhalt Pólya Ivánt vasárnap helyezték örök nyugalomra a budapesti farkasréti temetőben. Városunk nagy festőművészenek temetésén az ország művész társadalma teljes számban képviseltette magát. A Szolnoki Művészeti Egyesületet és a várost Zádor István, Chiovini Ferenc, Szinyei Merse Félix, Révész Péter Pál képviselte, megjelent a temetésen Ugron

Gábor ny. belügyminiszter, Vitéz Aba Novák Vilmos, Szőnyi István, Szlányi Lajos, Szép Ernő és még igen sokan mások. A szolnokiak nevében Zádor István, a pesti művész-társadalom nevében pedig Szép Ernő búcsúztatta Pólya Ivánt.”³⁷

„Nem jó világban élt. Tibor még feltalálta magát a modern élet nyüzsgő forgatagában, Ivánka szelíd lelkével, az álmainak és ábrándjainak élő művész szent élehetlenségével kirítt ebből a tülekedő, zűrzavaros korból. Inkább a középkorban születhetett volna. Egy fejlődési udvar csöndjében, békés nyugalmában, védettségében beteg szívével is tovább élhetett és alkothatott volna mesés, csodálatosan szép dolgokat a drága jó, felejthetetlen Ivánka.” — írja a Nemzeti Jövők nekrológja.³⁸ Zádor István megható szavaival búcsúzik.

„Ha van viszontlátás a túlvilágon, akkor most nagy örömet szereztlé Tibornak, aki olyan büszke volt rád és oly rajongásig szeretett. És ahogy munka után, alkonyatkor a kertben találkozotok, hogy egymást jókedvűen átöleljétek, úgy most is újra együtt ültök a padon és néztek le miránk, akiket itt hagyatok ebben a szomorú világban... Reméljük és hisszük, ti vagytok a boldogabbak.”³⁹

Jegyzetek: 1. Nagy hatással volt rá Liipola, Yrjö a szolnoki kolónián dolgozó finn vendégsozobrász barátsága. (Szerkesztő: vitéz szolnoki Scheftsik György dr.: Jász-Nagykun-Szolnok Vármegye múltja és jelene. Pécs, 1935.) — 2. Egy testvérünk fiatalon meghalt. — 3. Hunyor Katalin, Piazza Péterné édesanyja Pólya Sári a Pólya művészfiúké leánytestvére volt. — 4. „Amikor a művészek lubickolnak Pólya Iván mint buktató — Zádor István egész délelőtt a strandot festi.” — címmel ír a kolónia vidám nyári szórakozásairól a Szolnok és Vidéke 1925. július 30-i száma. — 5. Szolnok és Vidéke, XXI. évfolyam 1939. június 02. — 6. Pólya Tibor leánya, Pólya Katalin — becenevén Gogó — szíves közlése. — 7. Szolnok és Vidéke XVIII. évfolyam 1936. március 14. — 8. Lyka Károly: festészetünk a két világháború között. Budapest, 1956. 71–72. oldal — 9. Vidor Győző: Művészeink civilben. A szolnoki művésztelep kerti ünnepélye. Szolnoki Újság rendkívüli kiadás, IX. évfolyam 1934. július 14. — 10. Ankét a festészet jövőjéről. Irodalmi Kurir, II. évfolyam 6. szám, 1932. szeptember hó, 123. oldal — 11. Dr. Péter András műtörténész, több fővárosi nagy lap híres képzőművészeti kritikus. „A modern művészet problémái” című előadását, „a szolnoki festőtelep kiváló művésztagja, Pólya Iván fogja bevezetni.” — tudósít a Szolnok és Vidéke 1933. március 26-i száma. — 12. Nemzeti Jövők VIII. évfolyam 1939. június 21. — 13. A Szolnok és Vidéke, XVII. évfolyam 1935. november 17. 2. p. rendőrségi beszámolója illusztrációjaként „Szabó Gyula, a meggyilkolt asszony férje, akit felbujtással gyanúsítanak” címmel Pólya Iván rajzát közli a gyanúsítottól. — 14. Dr. Lázár Béla: A szolnoki művésztelep története. In: Szolnok a művészetben. Szolnok, 1913. — 15. Dr. Lázár Béla: A törzstagok és a telep művészei. In: Szolnok a művészetben. Emlékkönyv a szolnoki művésztelep huszonöt éves jubileumára. Szolnok, 1927. — 16. Lyka Károly: Művészeti élet és irodalom. Magyar Művészet 1929. V. évfolyam 636. p. (A kollektív anyagban mellette még Boromissza Tibor 40 hortobágyi képe, Miskolczy Ferenc egyházművészeti sorozata, E. Fodor Böske és Szivessyné Aczél Barbara aktjai, Rónay Ernő tájai, csendéletei és arcképei szerepeltek.) — 17. Álló nő kalapban é.n. Olaj, lemezpapír 70x39,5 cm J.j.l. „Pólya Iván” DM.Ltsz.:70.26.1. — 18. A gazdasági nehézségek miatt a budapesti kiállítás elmaradt. — 19. „Mit csinált a télen?” Szolnoki Újság, 1932. július 5. — 20. Szolnoki Újság, 1932. szeptember 8. — 21. Szolnoki Újság 1932. szeptember 20. — 22. A Szolnok és Vidéke, 1933. július 2. — 23. Szolnok és Vidéke, 1933. augusztus 6. — 24. Szolnok és Vidéke, 1933. október 22. — 25. Szolnok és Vidéke, 1934. november 18. — 26. Szolnok és Vidéke, XVIII. évfolyam 1936. március 29. — 27. Szolnok és Vidéke, XVIII. évfolyam 1936. március 22. — 28. Jász-nagykun-Szolnok Megyei Lapok, 1937. március 27. — 29. Szolnoki Újság, 1937. május 2. — 30. Szolnok és Vidéke XIX. évfolyam 1937. augusztus 29. — 31. Dr. H. S. Beszámoló a művésztelep őszi kiállításáról. — 32. Pólya Iván: A nyár allegóriája 1937. Olaj, vászon 146x90 cm J.j.l. „Pólya Iván” Polgár Galéria 21. AU 1999. május 33. tétel. — 33. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Lapok 1937. szeptember 7., Szolnoki Újság 1937. szeptember 7., Szolnok és Vidéke XIX. évfolyam 1937. szeptember 9. — 34. Szolnoki Újság 1938. április 10. — 35. Szolnok és Vidéke, XX. évfolyam 1938. szeptember 11. — 36. Szolnok és Vidéke, XXI. évfolyam 1939. június 21. — 37. Szolnok és Vidéke, XXI. évfolyam 1939. június — 38. Nemzeti Jövők VIII. évfolyam 1939. június 21. — 39. Nemzeti Jövők VIII. évfolyam 1939. június 21.

HÍREK, ESEMÉNYEK

Beszámoló a Jászok Egyesülete 2001. évi munkájáról

1. Egyesületi összejöveteleik voltak:

Február 12. — A jásztelki hagyományápoló közössége bemutatta „A kánai mennyegző” című katolikus vallásos népeket. Bevezetőt mondott dr. Barna Gábor néprajzkutató.

Március 19-én ünnepelték az egyesület tízéves fennállását. Ezen a napon megemlékeztek Rácz Aladár cimbalomművészre, Jászapáti szülöttére. Vendégeik voltak dr. Gedényiné Gaál Zsuzsanna író, Szeverényi Ilona főiskolai tanár, cimbalomművész; és a jászapáti Rácz Aladár Zeneiskola növendékei. A rendezvény előtt megkoszorúzták Rácz Aladár budapesti emléktábláját, emlékbeszédet mondott dr. Vágó József egyesületi tag.

Április 23. Egyesületi közgyűlés. Elfogadásra került a 2000. évi tevékenységről szóló beszámoló és a közhasznúsági jelentés. Ezt követően Dányi Olga térségmenedzser (Jászberény) tartott tájékoztatót a Jászság esélyeiről az ezredfordulón.

Május 22. Tóth Tibor, a FÉBE elnöke, a Jászok Egyesülete ügyvivője bemutatta tagszervezetük, a Fényszaruik Baráti Egyesülete gazdag tevékenységét.

Szeptember 24. A Jászság című színes, háromnyelvű fotóalbum budapesti bemutatója, ahol a szerzők, Korniss Péter Kossuth-díjas fotóművész és Alexa Károly irodalomtörténész voltak a vendégek. (A kiadvány néhány hét alatt elfogyott, a kiadók megkezdték a második kiadás előkészítését.)

Október 17. Görbe Jánosra, a múlt század magyar filmművészetének kiemelkedő alakjára, Jászárokszállás szülöttére Macsi Sándor címzetes iskolaigazgató (Jászágó) előadásával és a Szegénylegények című játékfilm levetítésével emlékeztek.

November 20. Oszétok, jászok, magyarok (nyelvi és néprajzi párhuzamok) címmel tartott

előadást Kakuk Mátyás nyugalmazott középiskolai tanár (Kunszentmárton).

2. Rendezvényeik voltak:

Február 10. Jászberényben a Városvédő és Szépitő Egyesület, valamint a Jászok Egyesülete közösen rendezte meg a tizenkettedik Jászbált.

Május 6. A Jászok Napján megkoszorúzták a budapesti Köröndön dr. Czettler Jenő emléktábláját, mely a két világháború között működő egyesület elődük egykori elnökének munkásságát örökíti meg.

Június 20. Tisztelgő látogatást tettek a Magyar Szent Korona előtt a Parlamentben, s az ebből alkalomból készített emlékkönyvük aláírásával örökítették meg.

Július 7. Immár hetedik alkalommal gyűltek össze — ezúttal Jászdózsán — az otthon élő, az elszármazott és kirajzott jászok képviselői. E napon kapta meg a milleniumi zászlót a település dr. Áder Jánostól, a Magyar Országgyűlés elnökétől. Hagyományosan ezúttal is sor került a Jászságért Díj, s a vele járó 250.000 forint átadására is, melyet Gaál István helytörténész (Jászladány) egyesületi tag vett át az egyesület ügyvivőjétől.

Augusztus 18. Jászágó falunap, melyen a Jászok Egyesülete társrendezőként működött közre a szüreti felvonuláson és bálon.

Szeptember 19. az egyesület tagszervezete, a Jász Alkotók Köre budapesti kiállítását Bollók György jászkapitány nyitotta meg.

Október 13. Az egyesület támogatásával rendezték meg a IX. Jász dalostalálkozót. A Jászok Egyesülete vándorserlegét a közreműködő kilenc népdalkör közül ezúttal a fennállásának 25. évfordulóját ünneplő Jászfényszaru Pávakör nyerte.

December 15. Az Apáról-fiúra gyermekfesztiválnak tizenkettedik alkalommal adott helyet Jászkisér. Az egyesület támogatásával rendezvényen 450 gyermek 19 csoportban mutatta be a sokszínű jász néphagyomány értékeit.

3. Az egyesület számos otthoni rendezvényen, tanácskozáson, közösségi és egyházi ünnepen, kiállításmegnyitón képviseltette magát. Ügyvivőik több meghívásnak tettek eleget, s tartottak tájékoztatót a Jászok Egyesülete céljairól, eredményeiről. A szervezet ápolta kapcsolatait a társszervekkel, többek között a Kunszövetséggel és a Kossuth Szövetséggel.

4. Az Egyesület 2001. évben az alábbi kiadványok megjelenéséhez nyújtott támogatást: Korniss Péter—Alexa Károly: Jászság, Budapest; Tanyavilág — eltűnt világ I—II., Jászapáti; Fodor István Ferenc: Laki Ida Képtár. TKM Kiskönyvtár 714., Jászfákóhalma; A Kulturális Tájéoló című havi műsorfüzet, Jászberény.

Az egyesület ügyvivői testülete ezúton is köszönetet mond mindazoknak, akik a Jászok Egyesülete tevékenységét segítették.

dr. Dobos László

Kardiológiai nap

A Debreceni Egyetem és Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Hetényi Géza Kórház Tudományos Bizottsága 2002. február 8-án tudományos konferenciát szervezett, melynek fővédnöke Szabó József, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Közgyűlés alelnöke volt. A konferencia résztvevőit Szabó József a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Közgyűlés alelnöke, dr. Kovács László megyei tisztii főorvos, dr. Baksai István a Hetényi Géza Kórház főigazgató főorvosa és prof. dr. Édes István, a Debreceni Egyetem, Kardiológiai Klinika Tanszékvezető egyetemi tanár, Magyar Kardiológiai Társaság elnöke köszöntötte. A konferencia részletes programja: „Lipid kerekasztal”, moderátor prof. dr. Romics László akadémikus. Az előadások a következők voltak: 1. prof. dr. Paragh György: Atherogenesis és a HDL-cholesterin közötti kapcsolat. 2. dr. Zámolyi Károly: A nagy lipidszintű vizsgálatok eredményei. Statin vizsgálatok meta-analízise. Primer és szekunder prevenció. 3. prof. dr. Édes István: Oxford study. 4. dr. Pados Gyula: A statin kezelés indikációi, mellékhatások, kombinációs terápia.

5. prof. dr. Édes István: A szívelégtelenségről. 6. dr. Bódi Annamária: Az akut szívelégtelenség echokardiográfiás diagnosztikája. 7. dr. Kristóf Éva: Akut szívelégtelenséhez vezető súlyos koszorúér betegségek (instabil angina) kezelése különös tekintettel a I β /IIIa receptorok blokkolókra (saját tapasztalatok). 8. dr. Czuriga István: Béta-blokkoló kezelés szívelégtelenségben. 9. dr. Szűk Tibor: Akut és krónikus (hibernált) szív-izom-ischaemia kimutatása izotóp-diagnosztikai módszerekkel és PET-tel. 10. dr. Hegedűs Ida: Az ischaemiás dilatatív cardiomiopáthia. 11. dr. Herczeg Béla—dr. Hegedűs Ida: Ischaemiás dilatatív cardiomyopathiában szenvedő betegek kivizsgálásával és kezelésével szerzett saját tapasztalataink. A szakmai konferenciát prof. dr. Édes István zárta be. A konferencia ideje alatt gyógyszergyári kiállítást, műszerkiállítást és Roche labor-diagnosztikai bemutatót tekinthettek meg a résztvevők.

Megyei Kórházi Estek Szolnokon

A Hetényi Géza Kórház-Rendelőintézet Tudományos Bizottságának rendezvénysorozatának XII. Tudományos Estjét tartották 2002. március 27-én a Megyeháza Dísztermében.

A tudományos ülés elnöke dr. Gruber Károly osztályvezető főorvos. Az előadások a következők voltak: 1. dr. Dinka Tibor osztályvezető főorvos (Hetényi Géza Megyei Kórház Sebészeti Osztály, Szolnok): Az endoscopos sebészet lehetőségei 2002-ben. Saját gyakorlatunk. 2. dr. Kovács Ottó adjunktus (Hetényi Géza Kórház Sebészeti Osztály, Szolnok): Extraneatomicus bypass műtétek. 3. dr. Hódi Imre mb. oszt. vez. főorvos (Hetényi Géza Kórház Urológiai Osztály, Szolnok): A benignus prostata hyperplasia kezelési lehetőségei. 4. prof. dr. Tóth Csaba az orvostudományok doktora (Debreceni Urológiai Klinika igazgatója): A prostata rák véglegesen gyógyítható műtéttel. 5. dr. Mosonyi Attila Ph.D. főorvos (Hetényi Géza Megyei Kórház Szülészeti-Nőgyógyászati Osztály, Szolnok): A pre-

natális genetikai selectio értékelése. 6. dr. med. habil. Szeverényi Mihály, az orvostudományok kandidátusa, osztályvezető főorvos (Hetényi Géza Megyei Kórház Szülészeti-Nőgyógyászati Osztály, Szolnok): Az emberi méhszáj és méhnyak szerepe a humán reprodukcióban.

A már megszokott módon művészeti program kísérte az ülést. Tárogatón Sóki Ferenc játszott és Simon Ferenc szobrászművész alkotásait tekinthették meg a résztvevők.

dr. Nemes András

„Egyszer volt, hol nem volt...” címmel február 26—április 15-ig a Dobó István Vármúzeum játékgyűjteményéből összeállított kiállítást tekinthették meg az érdeklődők a Damjanich János Múzeum időszakos kiállítóterében.

*

Február 26-án a Pest megyei Megyeháza klubtermében került sor a Jászok Egyesülete szervezésében Kitelepítettek a Jászságban (1951—1953) című előadás, melyet dr. Farkas Ferenc nyugalmazott főiskolai tanár (Jászberény) tartott.

*

A százéves Szolnoki Művésztelep centenáriumnál kiállítás-sorozat látható a Szolnoki Galériában. Az első kiállítás március 7-én nyílt Plein-air törekvések Magyarországon és a korai Szolnok címmel. Festészeti ritkaságokat láthattak a látogatók: többek között Munkácsy Mihály, Székely Bertalan, Paál László, Szinyei Merse Pál, Deák-Ébner Lajos és Aba Novák Vilmos műveit. Felsorolásunk koránt sem teljes, hiszen a plein-air korszak számtalan neves magyar festő művében gyönyörködhetnek a festészet szerelmesei. A kiállítást megnyitó Kóczyáné dr. Szentpéteri Erzsébet, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma fősztályvezetője nemcsak az erre az alkalomra összegyűjtött műveket méltatta, hanem egyben bemutatta a Százéves a Szolnoki Művésztelep című tanulmánykötetet is. A könyvet

Zsolnay László, a Damjanich János Múzeum művészettörténésze is meleg szeretettel ajánlotta a közönség figyelmébe. A kiállítás érdekes színpoltjaként Szinyei Merse Anna, a Magyar Nemzeti Galéria főmuzeológusa tartott tárlatvezetést.

*

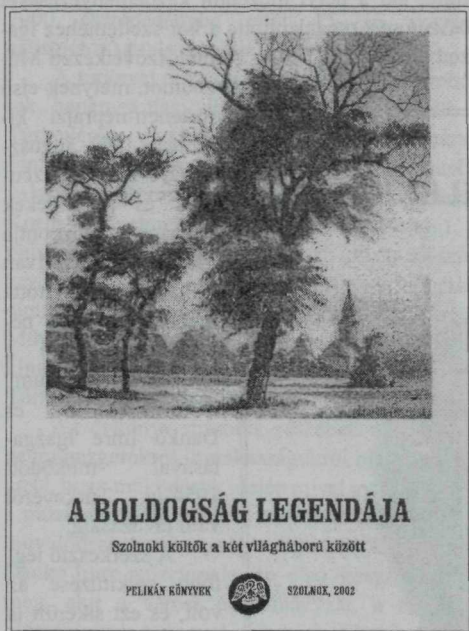
Március 27-én került sor a Pest megyei Megyeházán a Jászok Egyesülete szervezésében Az alánok és a kereszténység (6—13. század) című előadásra, melyet Fejős Barbara történész tartott.

*

Az MTA Debreceni Akadémiai Bizottsága és a Debreceni Egyetem Hatvani István Szakkollégiuma 2002. április 10-én előadást rendezett A szexuális szaporodás evolúciós rejtélye címmel. Az előadást Szathmáry Eörs professzor (ELTE, Collegium Budapest) tartotta.

Április 11-én, a költészet napja tiszteletére, a Versey Ferenc Megyei Könyvtárban került megrendezésre A boldogság legendája, Szolnoki költők a két világháború között című verseskötet bemutatójára. Bevezetőt mondott Szurmay Ernő, nyugalmazott könyvtárigazgató.

Április 13-án a Damjanich János Múzeum konferenciatermében honismereti rendezvényre került sor, melyet Jász-Nagykun-Szolnok Megyei

Múzeumok Igazgatósága és a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Honismereti Egyesület szervezett. A program a következő volt: 1. A 2001/2002. évi megyei néprajzi és nyelvjárási, valamint helytörténeti pályázatok értékelése, ünnepélyes eredményhirdetés és díjkiosztás. 2. Bujdosóné Pap Györgyi muzeológus előadása: Bél Mátyás Heves és Külső Szolnok Vármegyéről (1730—1735). 3. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Honismereti egyesület közgyűlése, titkári beszámoló. A Csete Balázs-émlékplakett átadása. 4. Kiállításlátogatás.

*

A Magyar Művelődési Intézet Vizuális és Előadóművészeti Főosztálya, valamint a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának Közművelődési Főosztálya április 18-án a XII. kerületi Művelődési Központban Amator Artium XVIII. Országos Képző és Iparművészeti tárlatot és konferenciát rendezett.

*

100 éves a Szolnoki Művésztelep II. Grafikák és grafikusok címmel április 18-án kiállítás nyílt meg a Damjanich János Múzeum I. emeleti kiállítótermében. A kiállítást megnyitotta Szalay Ferenc Szolnok megyei Jogú Város polgármestere, szakmai ismertetőt Zsolnay László művészettörténész (Damjanich János Múzeum) tartott. A kiállítást május 26-ig tekinthették meg a látogatók.

KÖNYVESPOLCRA VALÓ

Túrkevei Emlékkönyv 5.

Túrkeve, 2001

A túrkevei múzeum 2001. december 3-án rendezvények sorával ünnepelte ötvenéves jubileumát: megnyílt a Hírünk a világban című új állandó kiállítás, melyet Dankó Imre, a múzeum alapítója nyitott meg és ajánlott a közönség

figyelmébe. Ezzel egyidejűleg a Kismúzeumok jelene és jövője címmel kétnapos országos konferencia kezdődött a Pulszky Társaság Kismúzeumok tagozatának, a Finta Múzeum és a Túrkevei Múzeumi Egyesület közös szervezésében, melyen a kismúzeumok időszerű problémáit és fejlődési, kibontakozási lehetőségeit tárgyalták meg a kérdésben leginkább érdekelt múzeumok vezetői. Végezetül és nem utolsósorban erre az alka-

lomra jelent meg a türkevei múzeumi évkönyv ötödik, jubileumi száma Türkevei emlékkönyv címmel, Őrsi Julianna múzeumigazgató szerkesztésében.

Az eddigi évkönyvektől eltérően ennek az évkönyvnek szinte minden tanulmánya az ötvenéves jubileum szellemében született, vagy legalábbis valamilyen módon ennek az ünnepi eseménynek lett alárendelve. Őrsi Julianna bevezető tanulmányában a türkevei Finta Múzeum öt évtizedét tekintette át a múzeomalapítástól az utóbbi évek össze-tett, sokrétű muzeológiai feladataiig.

Türkeve már a millenniumi kiállítás idején híressé vált Herman Ottó ecsegpusztai gyűjtései révén, a XX. század elejétől pedig Györffy István egyik kedvelt gyűjtőhelyévé vált — családi kapcsolatai miatt is — Türkeve, a szomszédos nagykun-sági településsel, Karcaggal együtt, ahol 1906-ban már múzeum alakult. Ezek a korai gyűjtések, melyek a Néprajzi Múzeumba, a karcagi múzeumba (sajnos a múzeum régi anyaga

elpusztult) kerültek, valamint az az állandó etnográfiai érdeklődés, mely Türkeve és környékének pásztorélete iránt megnyilvánult, a helyiekben is felkeltették az érdeklődést igen korán, már a XX. század elején szűkebb pátriájuk néprajzi hagyományai iránt (Kiss Lajos, Kupa Árpád, Vadász Pál, Györffy Lajos, Hagymásy Sándor).

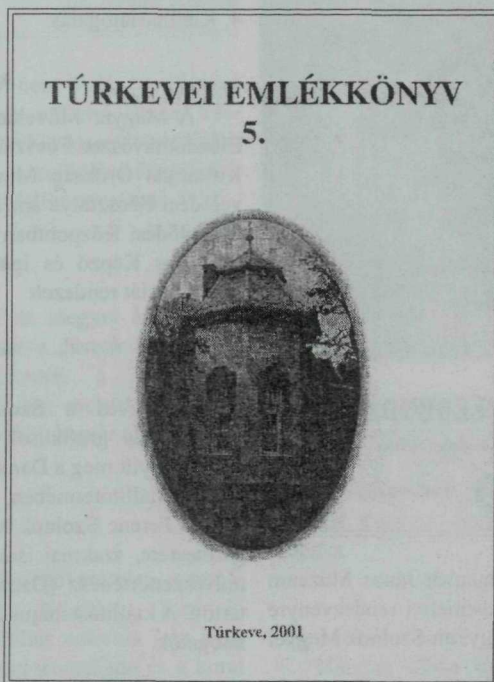
A múzeomalapítás ügyének lendületet adott a Türkevéről elszármazott és Amerikába kivándorolt Finta-testvérek elhatározása, akik az 1930-as években teljes művészeti gyűjteményüket fel-

ajánlották szülővárosuknak egy létesítendő múzeum javára. A múzeumügyet azonban sajnos a II. világháború elaltatta és csak 1945 után került ismét napirendre. Az 1950-es évek néprajzi-történeti kutatásai, gyűjtései elindítottak egy újabb múzeomalapítási hullámot Magyarországon. Ekkor került Türkevére a fiatal pedagógus Dankó Imre, aki a helyi múzeumi kezdeményezéseket összefogva megalapította a kor szelleméhez igazodva a Vörös Csillag Termelőszövetkezeti Mú-

zeumot, melynek első történeti-néprajzi kiállítását 1951. augusztus 20-án a Múzeumok és Műemlékek Országos Központja nevében Balassa Iván főigazgató nyitotta meg. A múzeum néhány év múlva a „Türkevei Múzeum” nevet vette fel és Dankó Imre igazgatásával működött 1954-ig, Türkevéről való távozásáig.

A szerkesztő legfőbb célkitűzése az volt, és ezt sikerült is megvalósítania, hogy az elmúlt ötven év kiemelkedő régészeti leleteit, múzeumi műtárgyait, fontosabb kutatásait, valamint a múzeum életében

meghatározó személyiségek, volt igazgatók tevékenységét, munkásságát értékelje és ezekből rövid válogatást is közlőtegyen. A türkevei Terehalmon tíz évig tartott az ország egyik legjelentősebb bronzkori településének ásatása, melynek eredményeiről Csányi Marietta és Tárnoki Judit számol be, utalva a türkevei kiállításon bemutatott gazdag régészeti anyagra. A feltárt 11 réteg leleteiből rekonstruálható a bronzkori ház építési technikája, fal- és tetőszerkezete, belső elrendezése, berendezési tárgyai, a

ház körül elhullott csontokból pedig a táplálkozási szokásokra is lehet következtetni. A múzeum két jelentős középkori leletanyagát Polgár Zoltán ismerteti, a honfoglalás kori ezüst tarsolylemezt, mely időközben a Nemzeti Múzeum gyűjteményébe került, valamint a türkevei dénárokat, melyeket a túrpásztói határreszen szántás közben az eke fordított ki a földből, s mely körülbelül 7000, cserépedénybe rejtett 15—16. századi ezüstpénzt tartalmazó lelet.

A türkevei múzeumot nemcsak a szakemberek, hanem a nagyvilág előtt is ismertté tette a Túrkevéről elszármazott világhírű szobársz Finta-testvéreknek (Sándor, Gergely és Sámuel), valamint a filmművészetben maradandót alkotó Korda fivéreknek (Sándor, Vince, Zoltán) a művészeti hagyatéka, mely hosszú idő óta először került ismét a közönség elé a Hírünk a világban címmel most megnyílt új állandó kiállításon. Művészetükről Klamár Zoltán ad részletes áttekintést a kötetben az Akik világhírhez segítettek Túrkevéért címmel.

Az évkönyv második részében a volt múzeumigazgatókról, munkásságukról olvashatunk arról, hogy működésük idején mivel gyarapították a múzeumi gyűjteményt, milyen kutatói és közművelődési tevékenységet fejtettek ki. A sort Dankó Imre múzeualapító, első igazgató nyitja meg, akit a városi önkormányzat, a türkevei gimnázium és a megyei, valamint a Finta múzeum is tárt karokkal fogadott, mint olyan embert, aki Túrkevéről való távozása óta is rendszeresen tartja a kapcsolatot a helyiekkel, ő volt a jubileumi évkönyvek szerkesztője. Méltatták gimnáziumi tanári éveit, múzeualapítását, kiemelve azt a rendkívül összetett, szerteágazó kutatói és gyűjtői tevékenységet, amit türkevei tartózkodása idején végzett. A most 80 éves múzeualapítóval Tál Gizella készített interjút, arról kérdezve az idős kutatót, hogy rendkívül gazdag életművében milyen szerepet játszott Túrkeve. Az idős kutató megleg szavakkal emlékezett a kezdeti évekre, amikor gimnáziumi tanítványaival házról házra járva gyűjtötték a várostörténeti és néprajzi emlékeket, kiemelte két jelentős gyűjtését, a karcagi Kántor-Szabó-kerámiákat, valamint a kb. 150 db-ból álló butellagyűjteményt, melyet a későbbi múzeum-

igazgató, Györffy Lajos publikált. Dankó Imre, aki rendkívül gazdag életutat járt be és az ország számos múzeumát vezette (Gyula, Sárospatak, Pécs, Debrecen), valójában Túrkevén jegyezte el magát a néprajzzal és a muzeológiával.

Távozása után 1954-ben Gregussné Veress Éva (Heckenast Gusztávné) vette át az intézményt, néhány éves itt-tartózkodása idején a honismereti szakkörök, a múzeumbaráti körök megszervezésében végzett maradandót, bekapcsolta a múzeumot a város kulturális életébe. 1956-ban Györffy Lajost nevezték ki múzeumigazgatónak, aki 1978-ig, nyugdíjazásáig látta el ezt a feladatot. A türkevei múzeum valójában az ő működése idején vált országos hírű intézménnyé, melyhez jó értelemben vett lokálpatriotizmusa, muzeológiai és tudományos tevékenysége is hozzájárult. Hosszas levelezés és szervezőmunka eredményeként a magyar állam 1962-ben hazaszállította a Finta-testvérek hagyatékát Amerikából. A gyűjtemény méltó elhelyezésére Túrkeve a múzeum udvarán új épületszárnyat emeltetett. A Finta-szobrokat bemutató kiállítás 1967-ben nyílt meg, létrehozásában Györffy Lajosnak és Kaposvári Gyula akkori múzeumigazgatónak is nagy szerepe volt, aki kezdettől támogatta a Finta-gyűjtemény hazakerülését, kiállításon való bemutatását és Györffy Lajos ezzel kapcsolatos törekvéseit. Szolnoki kollégájával, Egri Máriával 1973-ban megírták a Finta-testvérek művészetét bemutató és értékelő munkájukat, mely a Finták művészetének azóta is legidőtállóbb elemzése. Györffy Lajos mindezeket túl szerteágazó tudományos kapcsolatot épített ki, pályája kezdetén nagybátyjával, Györffy Istvánnal levelezett, a kötetben olvashatjuk is Györffy István 1932-ben kelt levelét, melyben a nagykunsági tájszavak összegyűjtésére és egy újabb, a Nagykunsági krónikához hasonló kötet kiadására biztatja unokaöccsét. Gazdag nyelvtudása, török nyelvismerete tette lehetővé a szolnoki szandzsák 1571-es adóösszeírásának magyar nyelvre fordítását, mellyel az alföldi török kori településtörténetéhez szolgáltatott nélkülözhetetlen forrásanyagot. Végezetül a kötet szerkesztő jóvoltából 23 kisebb írást találhatjuk az évkönyvben. Olvasásuk közben

az az érzésünk, mintha egy új nagykunsági krónika lapjait forgatnánk.

Fehérvári Béla igazgatósága idején (1980—1982) a múzeum életében a képzőművészeti jelleg vált uralkodóvá, a Kevi Kör alkotóinak kiállításai ismerkedhetett a város múzeumbarát közönsége. 1982-től, immár huszadik éve Őrsi Julianna vezeti a múzeumot, működése idején jelent meg a Túrkeve monográfia két kötete, felújították a múzeumot, és az elmúlt két évben nyíltak meg a múzeum új állandó kiállításai, melyekkel úgy, tűnik új korszak kezdődött a múzeum életében. Őrsi Julianna ezenkívül, ami ritkán történik meg egy vidéki kismúzeum életében, szerteágazó országos és nemzetközi kapcsolataival, országos konferenciáival, kutatói ambícióival tudományos műhellyé is tudta tenni múzeumát, s mindig annak jobbításán fáradozott: „Kezdetektől napjainkig azt vallom, hogy nincs

különbség a megyében lévő múzeumok között a muzeológusi feladatokat illetően. A település nagyságától függetlenül ugyanazokat a tevékenységeket várja el a lakosság a múzeumoktól. Az itt töltött évek alatt mindig ugyanazért a célért harcoltam: a Finta Múzeum rangja ugyanaz legyen, mint a tájmúzeumoké, mostoha körülményein, ellátottságán (személyi és tárgyi feltételeken) javítsak...”

A kiadványt számos, kitűnően válogatott múzeumtörténeti vonatkozású fotó illusztrálja, valamint a Finta múzeum elmúlt 10 évben rendezett kiállításainak jegyzéke (1991—2001.; összeállította: Márki Gábor).

(A kiadvány a Túrkevei Finta Múzeumban kapható. Megrendelhető postán is.)

Gulyás Éva

KÖTETÜNK SZERZŐI

Barta Júlia, néprajzkutató-muzeológus (Györffy István Nagykun Múzeum, 5300, Karcag, Kálvin tér 4.; ☎ 59-312-087)

Egri Mária, művészettörténész, Polgár Galéria és Aukciósház (1053, Budapest, Kossuth Lajos út 3.; ☎ 1-318-6954)

Gulyás Éva, néprajzkutató (Damjanich János Múzeum, 5000, Szolnok, Kossuth tér 4.; ☎ 56-421-602)

Horváth László, történész, múzeumigazgató, J-Nk-Sz. Megyei Múzeumok Igazgatósága (5000, Szolnok, Kossuth tér 4.; ☎ 56-421-602)

Madaras László, régész (Damjanich János Múzeum, 5000, Szolnok, Kossuth tér 4.; ☎ 56-421-602)

Szabó István, történész, Damjanich János Múzeum (5000, Szolnok, Kossuth tér 4.; ☎ 56-421-602)

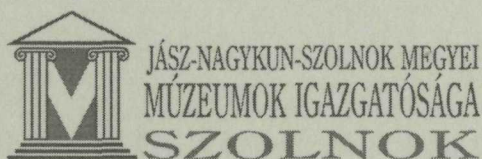
Szabó László, néprajzkutató, egyetemi tanár, a Jászkunság főszerkesztője (Damjanich János Múzeum, 5000, Szolnok, Kossuth tér 4.; ☎ 56-421-602)

Ujváry Zoltán, néprajztudományok doktora, egyetemi tanár, KLTE Néprajzi Tanszék nyugalmazott vezetője (4001, Debrecen, Egyetem tér 1.; ☎ 52-416-666)

A kiadvány támogatói:

Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Önkormányzat

JÁSZKUNSÁG – XLVIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM – 2002. január–április

AZ MTA JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK MEGYEI TUDOMÁNYOS TESTÜLETE FOLYÓIRATA

A szerkesztőség címe: 5000 Szolnok, Kossuth tér 4. ☎ 56-421-602; E-mail: ja-ku@freemail.hu

Szerkeszti a szerkesztőbizottság. Felelős szerkesztő: Szabó László

A szerkesztőbizottság tagjai: Józsa Árpás, Hamar József, Boronkai Piroska, Pethő László, Nyári Katalin, Szabó József, Pelikán Lajos, Vass Lajos, Vadász István, Madaras László, Vörös Miklós, Újlaki Csaba, Pár Nándor, Barabás Imre, Nemes András

Olvasószerkesztő: Fábián Péter. Grafika: Tóth Lajos. Tervezőszerkesztő: Bodolai Mária

Szerkesztőségi titkár: Berki Edit

ISSN 0448-9144

A címlapon: Pólya Iván: Anya gyermekkel (Áhítat) (Hímeskő)

Kéziratokat nem őrünk meg és vissza nem küldünk.

Kérjük szerzőinket, hogy írásaikat lehetőleg mágneslemezen (floppyn) rögzítve is küldjék meg.

Megrendelhető a szerkesztőség címén.

Kapható a J-Nk-Sz Megyei TIT Könyvesházában és a Művelődési Központ KHT-ban (Szolnok)

Készítette a Kapitális Nyomdaipari Bt.

Felelős vezető: Kapusi József

TARTALOM

TÁRSADALOM

Tisztelettel köszöntjük Dankó Imrét!	
A hőskor hőse (Horváth László)	1
Szabó László: Mindenből a jót választotta – Dankó Imre nyolcvanéves	2
Örsi Julianna: A túrkevei Finta Múzeum története	10
Madaras László: Györffy Lajos túrkevei ásatásai	21
Ujváry Zoltán: Egy karcagi népköltészet gyűjtő a XIX. században	27

TERMÉSZET

Bartha Júlia: „Elvész az én népem, ha tudomány nélkül való”	
Kátai Gábor, a hazai tudományos ismeretterjesztés úttörője	32

MŰVÉSZET

Egri Mária: „Ti borotok megiván ...”	
Pólya Iván festőművész pályája	35

TÉKA

HÍREK, ESEMÉNYEK	46
KÖNYVESPOLCRA VALÓ	
Gulyás Éva: Túrkevei emlékkönyv 5.	49
Kötetünk szerzői	52